

Starohrvatska knjiga, katera je od Marulića pa zlasti za Gundulića ter vse do Kačića gledé pesništva mogla se meriti z isto onodôbno poezijo italijansko: — propala je, odkar je po učiliščih v Dalmaciji zavladal tuji duh prekmorski nekđaj oživljajočega, a sedaj morečega romanizma.

Umolknila je Vila slovinska, ki se je bila v prvo posebno lepo glasila v viteškem Dobrovniku. No, oj veselja in radosti! saj je ista skoro potem v drugo čarobno zapela v kraljevem Zagrebu prenovljena Vila ilirska. Dal Bog, da le še kdaj vsklikne v tretje — kjer si že bodi, no slavno a jednoglasno kot občna — Vila jugoslavjanska!

Opazka. V spisu »Vila Slovinska« ponavljal se je vedno tiskovni pogrešek, da je Ivan Gundulić rojen 6. jan. Ne! nego G. je rojen dné 8. jan. 1588. Razven tega v istem spisu na str. 30. v opomnji mora biti: Danica ilirska 1846 itd.! Na str. 100, vrsta 10 Hvaru, ne Hvasu! Na str. 102., v. 31.: tečajem XVZ. stoletja, ne XVIZ.! Na str. 104., v. 20.: 1690; v. 32.: iz kotara (t. j. okraja), ne A.! in v. 35.: Maruavić, ne Maruavić! Na str. 156., v. 35. izbriši »so«! Na str. 157., v. 13. pravo: Marin, ne Maria! Na str. 224., v. 32.: 1553, ne 1353! Kar se blagoizvoli popraviti. Pis.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

I. Metliško kolo.

Obečal sem v »Letopisu« Matice slovenske l. 1887. (str. 143.), da kanim posébe razglasiti in razložiti »kolo«, (ki se »igra« ali pleše s petjem) in druge, po brata Antona ljubavi zapisane národne pesmi,¹⁾ ki se popévajo pri národnih igrah v Metliki na velikonočni ponedeljek (»vuzámski pandélek«²⁾), — vse to po stari navadi »popoldan« po večernicah pod milim nebom — nahom zunaj mesta na takozvanem »púngrtu«, travniku blizu sv. Martina cérkvice, stoječe tik vélike ceste, ki vodi na jug v Karlovec, a na sever v Novo mesto, ter veže z mostom na Kolpi vred kranjsko deželo s hrvatsko. Do Kolpe je »pésice« samo $\frac{1}{2}$ ure od Metlike, tej mokri meji najbližjega kranjsko-slovenskega mesta, ki je bilo zato na Kranjskem prvo, katero se je moralo boriti s krvoločnimi Turki, ko so l. 1408. prvič, a l. 1431. drugič prilomastili s hrvatske strani v kranjsko deželo³⁾.

¹⁾ Za-nje in za nove, zanimljive podatke o letošnjem »kolu« bodo mu, vem da, hvaležni vsi narodnjaki. Pis.

²⁾ Dasi Beli Kranjci ne topé ni *la* (lj), niti *na* (nj), pa sem v pesmih po književni rabi vendar pisal *lj* in *nj*, kder je bilo treba. — Pis.

³⁾ Valv. XV. knj.; 398.

Pa molčimo zdaj o 'krvavih turških igrah'; poménajmo se rajši o domačih narodnih veselih igrah; zato hodi, kdor hoče videti, kako se pri nas »kolo igra« pod milim nebom z mano — v mislih najprej na Metliški »púngrt«! A potlej pojdemo gledat tudi »poljanskega kola«, in če bode móči še kakega drugega med Bele Krajnce ter primérjat kolo kolu, a belokranjsko kolo tudi hrvatskemu in srbskemu; kajti tako primerjanje je jako zanimljivo in poučljivo.

V stari dóbi in še za mojih mladih let igrali so v Metliki kolo sami (odrasli) »dekliči« in mlade »snahe« (brez dece) po dvakrat na leto — o vùzmu ¹⁾, in to: na vuzámski ponedeljek popoldan po večernicah; v nóvi dóbi pa samo še drugi dan po vùzmu; ako je pa ta dan grdo vreme, — ,drugo' (uprav prvo) nedeljo potém.

Zgodila se je v novi dóbi še neka druga znamenita prememba. Metliško kolo, ki je bilo poprej — kakor pravijo Hrvati in Srbi: »devojačko« ali »djevojačko« t. j. dekliško, — izpremenilo se je stoprav pred tremi leti v »mešovito« (pomešano) t. j. zdaj igrajo kolo, dekliči in dečaki (»fanti«), skup'.

Letos je igralo kolo petnajst dekličev in sedem dečakov od 17. do 25. leta svoje dóbe. Mlajših deklic ne marajo, zato ker bi bile preslabe. Ljudij je bilo na »púngрту« nad 300, med njimi v »beli opravi« s Hriba in okolice kakih 30. — ,Bele Kranjice' (dekliči) pa ne nosijo pri nas več belih peč, niti »part« ²⁾, nego sploh »pisane« robce (rdečih jako malo) na glavi, kar jako lepo pristojna »beli opravi«; — nogavice samo po zimi rdeče, po letu pa večjidel béle.

Neka moravska gospá ni mogla (l. 1867.) prehvaliti belokranjske národne noše. »Zdi mi se, kot da sem v gledišču«, rekla je, ko je vrela v nedeljo po ,rani maši' množica naših »Belih Kranjcev in Kranjic« v čisti beli svetáčni oprávi iz ,mesta' proti oni hiši, v kateri je stanovala ter gledala vsa presenečena z okna prvič tak prizor. — »In kako lepo se prilegajo beli ženski noši rdeče nogavice zdolaj, a pisan robec zgoraj! Moški pa vsi lepe rasti ravni kot sveča, — a nijednega . . . trebušnika med njimi!«

¹⁾ Veliko noč zovejo Beli Kranjci „vùzem“ m. (izr. vèzem vzzem t. j. oba glasnika sta poluglasna, a prvi se naglaša). Vendar pišem zaradi jednosti v pisavi rajši po starem „vuzem“ (štaj. in ogr. Slovani izgovarjajo res takó oziroma, „vùzem“), dasi se po preglasji lice „vèzem“ bolj strinja s hrvatsko besedo „vázam“. Kako jo izvaja ali tolmači slavni Miklošič, priobčil sem že v „Letop.“ 1887; 123. Ondi čitaš tudi to, da pravijo na Pivki, „uzem“, v Brkinih (in po istrsk. Bregu) pa „vázem, — zma“. Na Krasu čuješ: „vozem“. Prim. pri Murku in Čig. = V pod besedo „Ostern“.

²⁾ Párta, f. krasna čelna ob[v]jeza (Stirnband, Stirnblinde). Prim. pri Murku „portik“ p. b.; porta.

Meščani in meščanke nosijo se v Metliki že zdavna »po gospo-ski« ali »črno«; a vendar se zovejo z okoličani vred, (med katerimi se začenja šopiriti tudi že meščanska noša — v razloček od »Kranjcev« s črno nošnjo (= »Črnih Kranjcev«), še zmérom: »Beli Kranjci.« — Pa vrnimo se zopet na »púngrt«.

Minile so že večernice, a kolo se ni še pričelo. — Zakaj ne? — Zato ker ni še »vojarinke« (»kolovodjice« rekel bi Hrvat ali Srb) t. j. one, katera kolo vódi. Kakor se národna igra španjska (znana borba) v Madridu ne more začeti dotle, dokler ne pride mestni župan, — naj si je tudi kraljica že na svojem mestu, — tako se ne more začeti nì kolo, dokler ne pride vojarinka. Da pa radogledni množici oči ne ostanejo brez ugodne paše, začnó dekličí in dečákí igrati se najprej »robčice«. Pri tej igri (jedini brez petja) postavi se namreč v kolobar več dekličev in dečakov. Vsak ima svoj zvit (spleten) »róbec« t. j. ruto. Jeden igrač ostane zunaj (»izvan«) kolobarja in udari (»vúdre«), kogar hoče z robcem od zadaj po hrbtu. Ta se iztákné zdaj iz kolobarja in loví okoli kolobarja ónega (izr. »únega«), kateri ga je udaril (»vòdro«); ta pa mahne, (kedar ¹⁾ se naveliča bežati), po hrbtu ka-kega, ki se mora zdaj njemu umekniti iz kolobarja ter loviti ónega prvega, ki čez nekoliko časa udari zopet koga drugega, pa stópi v kolobar na njegovo mesto itd. itd., dokler se ne naveličajo vsi živo tepeni tega tekanja in -- padanja; (kajti večkrat se kdo, naglo teka-joč, tudi spotákne, da je dosti smeha med igralci in gledalci). To se zna, da se dajo dečákí radi dekličem uloviti in napókati; pa -- »nulla regula sine exceptione«.

Dokler se ta igra vrši ter dečki in dečákí po stari šegi marljivo sekajo »pisanice« (pirhe), a »vojarinke« še nì, hočem radovednim čitateljem, predno se prične »kolo igrati«, priobčiti še nekoliko potrebnih jezikoznanskih podatkov; kajti znano je vsemu svetu, da Slovenci ne moremo živeti — brez »jezikoznanstva«, kakor ne more riba brez vode, — in da se zanimajo naši mladi jezikoznanci zdaj jako tudi za slovenska podnarečja.

Opozarjam najprej na to, da se govorica v pesmih, katere se popevajo na Metliškem »púngrtu«, nekoliko loči od sedanje govorice Metliške oziroma belokranjske, (slovenske), posebno pa v začetku našega kola. Besede in oblike so namreč v prvih petih vrstah bolj hrvatske (čakavske) nego slovenske. Sem pa tam hočem č. čitatelje

¹⁾ Metličan ali okoličan bi rekel: »kedar« . . . Večini Belih Kr. rabijo (kakor Hrvatom in Srbom) vprašalni prislovi (adv.) — pa i vprašalni zaimki (pronom.) — tudi za oziralne.

tudi opozoriti na nekatere razlike med obojo govorico, tudi med obojim naglasom, ki se na več mestih strinja bolj s hrvatskim ali srbskim nego z domačim. Že zdaj bodi pa povedano, da se v naslednjih pesmicah skrajni *l* (pri glagolih) izgovarja uprav čakavski, t. j. čisto, a ne kot *u* (ali *o*). V domači govorici belokranjski slišiš osé-dobi nekod čist *l*, nekod pa *u* (tudi *o*; n. pr. v Metliki). O tém na-pósled nekoliko več.

Tukaj samo še toliko, da že recilo: »kolo igrati« (namesto: ... plésati) ni slovensko, nego hrvatsko (ali srbsko). Metličanom rabi glagol »igrati« za »plésati« (tanzen) res tudi samo v tém recilu; drugače pa za »tanzen« zmérom: »plésati«. — Namesto prave čakavske besede: »divójka« (= děvójka, djèvójka) rabi Metličanu zdaj v jednini samo beseda: »dèkle« n., (2. dekléta, 3. deklétu, 4. dèkle itd.) v množini pa ne: »dekléta«, nego: »dekličí« m. (2. deklíčev) itd.; v jednini: »dèklič m. (uprav 4. sing. »dekliča«) slišiš samo še v vuzámski pesmici: »rešetca na »púngrtu«. Namesto navadnih sto »cekinov« zvení pa ondi (v pesmi) pravih čakavskih sto »dukát« (a ne: dukátov, niti srb. dükâtâ gen. pl.).

To kolo se ne igra tako ¹⁾, kot v kaki dvorani, nego na poseben način, da se ne igra takó morda nikoder med drugimi Jugoslovani.

Mahom bódemo videli; kajti ,nòt', (evo) je! — zdaj »(ob 4-ih popoldan) prišla je . . »vojarinka«, častitljiva devica, iskrena domorodka, Reza Križanova, ki vódi kolo na »púngrtu« že toliko let, pa skrbi tudi za to, da se ne zatare ta lepi národni običaj, kedar ne bóde mogla ona več »vodíti«. ²⁾

Kakor »žbele« (čebele) okoli máčice, zbirajo se okoli nje mlade plesalke (s plesalci vred).

Postavijo se vsi v vrsto, primejo se, — in to prvi (»gorenji«) dekličí za roke, zadnji (»dolenji«) pa za zvite robce, zato ker se roke pri plesu rade »spotijo« in potém lahko izmuznejo, da »kôlaš« ³⁾ potlej ,odletí« in ,kam« neusmiljeno telebi. Da se ne zgodi kaj takega, morajo se čvrsto držati za take robce ⁴⁾, pa vendar padajo časih zadnji ali

¹⁾ Metličan izgovarja z večino Belih Kr. vred: »táko«, a ne »takó« (adv.).

²⁾ Izr.: vòdit'. Tako, t. j. brez *z* na koncu izgovarja se zdaj (kakor drugod po Slovenskem) tudi vseh drugih glagolov nedoločnik (infinitiv).

³⁾ Kôlaš je vsak, kdor igra kolo.

⁴⁾ Okoli Zadra (v Dalmaciji) prinašajo dečaki sabo v žepih otirače, („peškire“) — v mešovito („mješovito“) kolo, ki se igra ondòt o bóžiči, novem letu, vüzmu („uskrsu“) itd., v katerem pa ne slišiš druge pesmi nego samo: o—o—o—o—o! (Po ustn. poročilu l. 1882. iz omenjene štokavske okolice, kodar govore štokavski poleg pravoslavnih tudi katoličani. Tako biva vsaj po ónih krajih, po katerih je potoval moj prijatelj).

dolenji, ker morajo »na znak« naglo teči. Gorenji dekličiči se pa držé za same roke, zato keč se samo obračajo in jim ni treba dirjati navzdol.

Potém ko se primejo tako za roke in za robce (med rokami), začno se, popevajoč naslednjo pesem, pomikati najprej v ravni vrsti za vojarinko, ki jo vodi, iz doline ali z ravnice na majhen hribec, stoječ na koncu te ravnice: a čim pridejo na vrhunec, zasučé se vojarinka, a za njo in okoli nje vsa vrsta ter se vrtí, in spuščá neprenehoma popevajoč, rekel bi »povitično« (spiralförmig) navzdol. Ko se »kolo« razvije na ravnici, počno zopet kákor prvič v ravni vrsti pomikati se navzgor, z vrhunca pa na zopet poprejšnji način sukati in spuščati se navzdol itd. itd., dokler ne »izpopevajo« vse naslednje pesmi ali »popevke«, ki se popeva po stari navadi v »kolu«. Uprav so to štiri pesmi (a najbrže jih je bilo iz prvine pet), ki jih pa popévajo neprenehoma — brez kakega presledka, — kot da je to ena (»ana«) sama pesem.

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

VI.

Исторія литературы русскою, написавъ Омелянъ Огоновскій. Часть I. Львовъ 1887. (*E. Ogonovski, Zgodovina maloruske književnosti*),
mal. 8°, XVI. + 426.

Ne samó nam manjka prave književne zgodovine, iz katere bi se nekoliko več pozvedeti dalo negoli, kje in kdaj je pisatelj rojen, kedaj je umrl, koliko let je kapelanoval, koliko župnikoval, tedaj knjige, v kateri bi bilo ocenjeno pri vsakem pisatelji delovanje in vpliv in odvisnost od časovnega duha — nego ravno tako se je godilo tudi Malorusom. Šele pretečeno leto dobili so zgoraj omenjeno lepo delo, kot ponatisek iz zadnjega letnika leposlovnega lista „Zarja“, in sicer prvi del, obsezajoč književnost od najstarejše dobe do Kotljarevskega.

Da je ta književna zgodovina izvrstna in vestno sestavljena, da so vse dosedanje razprave in monografije točno porabljene in da pisatelj tukaj čitateljem ne pripoveduje samó starega, nego da je samostojno študiral vsestransko gradivo, to je pri prof. Ogonovskem, jednom najboljših poznavateljev maloruskega jezika in življenja, samó po sebi razumevno. Ta knjiga se sme ime-

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih narodnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

I. Metliško kolo.

(Dalje.)

Mera v 1., 2. in 3. pesmi národna jugoslovanska:

—u | —u' —u | —u'

Poslušajmo!

1.

Igraj, kòlce, nè postávaj!
Nísam dòšal kòla ¹⁾ ígrat;
Nèg' sam dòšal dívoj'k 'zbírat
Ni dívôjka nakinčèna,
Nit' vesèl'ce pozlačèno.

Črn'ga, mal'ga Vògrančička.
Lépe môje béle rôke,
Kôga bódo òbjemále ²⁾?
Črn'ga, mal'ga Vògrančička.
Lépe môje béle nôge,
Zá kom bódo pòhajále ³⁾?
Zá ⁴⁾ črnim, málím Vògrančičkom.

2.

Kómu móram ⁵⁾ ljuba biti?
Črn'mu ⁶⁾, mal'mu Vògrančičku
Kè b' imela črne oči,
Vèljala ⁷⁾ bi králj-gospóna
I njegove svètle sablje.
Lépe moje črne oči ⁸⁾,
Kôga bódo pògledvále?
Črn'ga, mal'ga Vògrančička.
Lépa moja sladka vusta,
Kôga bódo kùševála?

3.

V grádu so visôka vráta,
Ná njih sèdi črna Kata;
Na vrtù je trôje zélje,
Trôje zélje i korènje,
Vsi políčkom pred sodíčkom,
Z bélím hlébom, žòltím sirom
Mlínarica žléb zapêrje;
Náj zapêrje i odpêrje.
Bóg ti pláti, stár' na kônju ⁹⁾!

¹⁾ Nekdaj dosledno: »kolca«, kakor v prvi vrsti »kolce« (nm. kolo).

²⁾ Po domače »mórem« kakor drugod po Slovenskem.

³⁾ Zdaj popevajo (ne gledéč na méro) tako: »Črnemu, mal'mu (sic) Vogrančičku« (t. j. Ogru; samo še v tej pesmi), prim. tudi nsl.: vòger, vogrin, vogríneec, vogrič, vugrin, vugrinčič. Mikl. lex. 1162 p. b. *Мігриніч* agrinč, hungarus).

⁴⁾ »Vàljala bi« itd. popevalo se je še za mojega detinstva.

⁵⁾ Oj, bujne domišljivosti! Malo poprej jih je zaželela; zdaj jih pa že ima.

⁶⁾ in ⁷⁾ Po domače: objémale, — pohájale.

⁸⁾ Zbog tega »za« je jeden zlog preveč; pa v popevki tega ne čutiš. Tudi Vuk se toži na tako pokvaro tréh zadnjih vrstic mahom v 2. pesmi. I. (1841); str. 2 (2. op.).

⁹⁾ Zna se i tej pesmi, da ni cela. Pogrešamo sóseb med zadnjo in predzadnjo vrstico, kaj je storil ta »star' na konju« komu ... dobrega ka-li, da mu Bog plati. To nam pravijo zadnje vrste v srbsk. n. pj. Vuk, I. 294 (br. 400). Priobčiti jo hočemo pozneje na pripravnem mestu.

4.

(Kola završetek.)

Mera v prvih dveh vrsticah:

u — | u — | u — | u;

v zadnjih štirih:

— u | u — | u — | —

Odprite naša vratca¹⁾Čez tri rdéča zlátca²⁾Sive kônje³⁾ vòdimo

Rdéča zlátca nòsimo,

Okol' sêbe srêbrn pás,

V vsákem žepu stó dukát.

Ko začne »vojarinka« popevati: »Odprite (nam) naša vratca« ... vzdigneta zadnja »kolaša« (predzadnji desno, a zadnji levo roko z raztegnenim robcem k višku, stoječ vsaksebi, kakor »podboja« pri vratih) in zdaj teče »vojarinka«, — vodéč za seboj vso, ž njo vred neprenehoma popevajočo vrsto skozi ta odprta »vratca«; zadnja dva se previjeta, in pri tej priči izginejo tudi »vratca«.

Kolo je pri kraju; pa se je letos ponavljalo vsem mnogobrojnim gledalcem in gledalkam na veliko radost.

Zdaj se začenjajo prave igre s petjem. — Predno razložim č. čitateljem postanek ali početek Metliškem »kolu« (pesmi), pazimo poprej, kako igrajo in popevajo »Metliški deklič« najprej »Rešétca«, a za njimi »Most«.

5.

R e š é t c a.

Ta igra z naslednjo popevko vred zove se tako zato, ker stojé pri tej igri deklič v eni vrsti, in to: »dêkle za deklétom« kot rešéta (rešétca) na sejmu.

Zdaj pride »vojarinka«, držeč se samo z enim dekletom »za roke« in hodéč okoli vrste póje s tovarišico vred, kot da so prišli »prošnjači« (snubači) snubit. Ženska prošnjača prosita; — »mat« (ki si jo moramo pa le misliti poleg vrste) pa odgovarja (»odpeva«) z vsemi hčeraми (»hčermi«) vred tako:

Méra različna; v prvih štirih vrstah:

— u | — u | — u;

v peti in sedmi vrsti:

— u | — u | — u | u;

v šesti in osmi vrsti:

— u | — u | — u;

dalje nepravilno.

¹⁾ Osédobi popevajo: »Odprite nam naša vratca.«

²⁾ Ne misli na »zlatce« (n.), nego na »zlátca« (m.), -tea = zlát (dukat) in za srb.-hrv. posebnost pri sklanji s številom tri; n. pr. »tri velika zcca.«

³⁾ Nekdaj: »kônjce« (izr. kôjnec).

Pr.¹⁾ Mi bi rad' ²⁾ dekliča.M.³⁾ Ja jo nêdam môžu.Pr. Če jo nêdaš sáma,
Vzamem ti jo sáma.M. Pòjdi, pòjdi, môja hči
Skôraj nazaj pridi ⁴⁾.

Súha hruška zàcvete,

Ondaj nàzaj pridi ⁵⁾!

Pr. Z Búgom, z Búgom

Vsem vérnim slugom

Ki ⁶⁾ ste nam dali,

Da pójdete z nami.

(Tekajoč okoli vrste):

Hindr, handr, žumbr⁷⁾Vsake žumbrske družine⁸⁾.

(To pesem ponavljajo na isti način za vsako »hčer« posebe, dokler vojarinka ne izprosi vseh) tako kot je izprosila prvo, samo da vodi vsak pot po eno izprošeno dekle več sabo okoli óne vrste, dokler ne predobi vse vrste, tako da hodijo zdaj vsi (izprošeni) dekliči ž njo vred veselo popevaje svoj: »Hindr, handr, žumbr«, za njo, a zdaj ti je konec »rešétcem«. — Zgodí se pa tudi, da pobere »vojarinka« zadnje dve ali tri dekliče na enkrat, kot stolaravnatelj, ki — imajoč veliko društvo, a malo časa — naposled na enkrat napije dvema ali trém.

6.

M ó s t ⁹⁾.

Po 3, 4, 5 parov samih dekličev ali pa dekličev in dečakov postavi se za roke držeč proti solnčnemu vzhodu; — tem nasproti postavi se tudi toliko parov (z »vojarinko« v prvem paru), ki so tedaj razdeljeni na dva zbora ali dve stranki, tako:

I. — — — — — II. — — — — —

— — — — — — — — — — —

(I. znači vojarinko II. pa nasprotno stranko.)

Potém začno vrstéč se (vprašajoč in odgovarjajoč) popevati tako:

(Mera v 1., 3., 12. in 13. vrsti):

— u | — u | — u | —;

od 4. do 7. pa:

u — | u — | u —; (drugo nepravilno).

¹⁾ Pr. = prošnjači.²⁾ Zdaj popevajo ne gledé na mero: »Mi bi radi dekliča.«³⁾ M. = mati.⁴⁾ Po teh besedah loči se prvo dekle (spredaj) od vrste in prime za roko tisto dekle, ki hodi z »vojarinko«, in vse tri hodijo zdaj okoli vrste, pojoč: »Z Búgom, z Búgom itd. (Drugače pravijo Metličani in okoličani: z Bôgom!)⁵⁾ Razumevaj tako: »Kedaj (sic) suha hruška zacvete, ondaj nàzaj pridi! t. j. nikdar.⁶⁾ »Kteri« — popevajo osédobi, ne gledéč na méro.⁷⁾ Čudne, nerazumljive besede, s katerimi smo dèca nekdam oponašali in dražili. . Kočevanje.⁸⁾ Čuje se tudi: »drožina« (nm. družina).⁹⁾ Po domače: múst, môsta . . . 4. skl. múst, 5. skl. (pri) môstu itd.

- I. Jê-li trden tá vaš móst?
Prarôža rôža, prungár je naš.
II. On je trji kakor ¹⁾ kóst,
Prarôža rôža, prungár je naš ²⁾.
I. Iz česa ste ga délali? Prar.
II. Iz zlata, srebra delali. Prar.
I. Komu ste zlato pòkráli ³⁾? Prar.
II. Gospodu ⁴⁾ I— pòkráli. Prar.
I. Mi smo njih(o)vi kmetiči,
Mi č'mo gospódu pòvedat ⁵⁾.
Vi ste držljiva ⁶⁾ gòspoda ⁷⁾,
Káj nam míte dájete ⁸⁾?
II. Črnoka déklica.

Táka bila mi je poslana lani ta pesmica, ki bi bila po moji razdelitvi povse razumljiva, samo da bi se v zadnji vrstici moralo popevati: »Črnooko deklico«.

Takó (4. sklon) čitaš tudi v češko-slovenski (slovaški) igri in pesmi: »Královná« ali »Hoja D'und'a« v zadnjih vrsticah o »zlatem mostu« ⁹⁾ iz »marvan (marmor) kamena«:

Čo nam za dar nesiete ¹⁰⁾?
»Cernooké dievčatko ¹¹⁾«.

(»Prostonarodnie običaje, poverjy a hny slovenské.« Usporiadal a vydal Pavol Dobšinsky. Turč. sv. Martin, 1880; 153).

Prim. tudi v »Slovansk. Šborn.« 1884; str. 133:

»Co bychme Vám za to daly?«
»Černojoku děvulenku.«

¹⁾ Namesto: »nego«; v navadni govorici Metliški: »trji kot kúst« (2. kósti itd.).

²⁾ Nekdaj je pa odpeval in ponavljal II zbor za vsakim odgovorom tako: »Pre-roža roža, púngrt je naš.« — S časom, da bi se bil prevrgel tedaj »púngrt« v čudni, nerazumljivi »prungár« (?); a zarad isto tako nerazumljivega »praroža« ali »preroža, roža« prim. č.-slovenski izrek: »bože, prebože!« (»Slovansky Šborn.« 1884, str. 134. Zastran besede »prungar« prim. stsl. »pragŕ« = srb. »skakavec« (iz korena »preg«) springen.

³⁾ V navadni govorici: pokráli.

⁴⁾ Po domače: gospudi (1. gòspud, 2. gospoda itd.). Imenuje se tù kakšen bogat gospod, bodi si Metličan ali tak, kateri vsaj živi ondaj v Metliki.

⁵⁾ Po navadi: »povědat«.

⁶⁾ Brez dvojbe skrajšano iz: »darežljiva«, t. j. po sedanjí govorici okoli Metlike »podátina« (freigebig), najsi je tudi »darežljiv« stsl. beseda. Mikl. 153 s. v. darŕ

⁷⁾ Zdaj: gòspoda.

⁸⁾ T. j. Koliko mite (da bodemo molčali)? Tako bi sodil človek po tej vsebini. Pa primeri dodatek malo dalje.

⁹⁾ Uprav »pozlačenem«.

¹⁰⁾ in ¹¹⁾ S pripevkom za vsako vrstico: »Hoja D'und'a hoja!«

Letos sem pa dobil k »Metliškemu mōstu« nov dodatek. Nalašč sem ga ločil od prvega podatka, da bi se videlo, kako nastajajo »inačice« — tudi po pozabljenosti iste osebe, katera nam je bila kako národno pesem priobčila -- prvič. Kaže nam pa ta dodatek i tujega vpliva prvi sled (ki ga zasledimo kesneje še pri nekem drugem »mōstu« belokranjskem). Z zmisлом vred bóde zdaj tudi red nekoliko drugačen, nego je v prvem podatku. Čujmo!

Za besedami, ki jih je popevala vojarinka in njena stranka ali I. zbor:

- I. Mi smo njihovi kmetiči,
Mi č'mo gospodu povedat'. Praroža itd.
odpeva dalje II. zbor:
- II. Vi ste držljiva gospoda;
Káj nam míte dajete? Praroža itd.
- I. Čéte nas pùstit' trikrat skoz,
Da si ,žofrána' ne zmočimo¹⁾? Praroža itd.
- II. Žiher²⁾ preskóčite trikrat skóz,
Da si ,žofrana' ne zmòčite. Praroža itd.

Tako pojóč vzdignejo vse visoko roke, in vojarinka ,pelje' svoje ,skoz'; a zdaj gredo óni na poprejšnje vojarinkino mesto, vojarinka ostane pa tù, kjer so stali óni poprej, in igra se znova začne. Ne začne je pa vojarinka, nego óni, mahaje z rokami in ponavlja je isto pesem:

Jê-li trden tá vaš móst? Praroža itd.

Vojarinka s svojimi jim odgovarja tako, kakor so poprej óni njej.

Tako se vrsté dalje, a napósled gredo vsi ,skoz most', pojóč:

»Črnooka deklica³⁾«.

Kako so nekđaj tudi Jugoslovani čislali »črne oči«, slišali smo že v drugi pesmi Metliški. To nam dokazuje i pesem (»kolo«) iz »gor-njega primorja«.

Fatajte se bjele ruke, Ko ne ljubi crne oči,
Gledajte se crne oči; Pada li mu san na oči itd.⁴⁾?

Tako čitaš ondi na str. 336 (br. 461):

»Još da imam crno oko,
Sve bih Turke premamila.« — —

¹⁾ V žofranu si mnogi kuhajo in barvajo še zdaj o veliki noči ,písanice', ki so potlej lepe žolte (izr. žoute).

²⁾ »Slobodno« ... ali »sméte preskočiti« ... velí trd Slovenec, a sósebnó med Belimi Kranjci.

³⁾ Mislímo si tedaj; A za mító mora bit' črnooka deklica.

⁴⁾ Vuk I. (1841); 174 (br. 256).

Kako se je Metliško kolo za mojih mladih nog završevalo stoprav v mestu zvečer o »Zdravi Mariji«, priobčil sem bil že v »Vedežu« l. 1849, I. polov., str. 117, a lani v »Letopisu« z bajeslovno razlago vred. Dodajem, da se dovršuje v novi dōbi kolo (z igrami vred) že na »púngrtu«, da se dečaki več ne preskakujejo, in da niso kakor lani, tako nì letos nosili več takozvanega »turna«. Zaspala je tedaj i ta stara národna navada l. 1887. menda na veke.

Tako ginejo po malem stari národni običaji. Upajmo, da bōde trajalo naše staro in mično »kolo« še mnogo let.

Napósled bodi očitna hvala in pohvala naši vredni, stanoviti »vojarinki«, tako i njenim vérnim tovarišicam in novim tovarišem, pa i vrli mestni glasbi, ki je letos po novi, hvale vredni šegi, svirajoč na »púngrtu« vso uro, ugodno poveljčavala to národno slavnost, katere se brez dvojbe spominjajo z veseljem vsi gledalci in gledalke.

Vpraša se zdaj: od kod in kedaj se je to kolo presadilo na slovenski — belokranjski svet?

Odgovor na prvo vprašanje. Pregledujoč in premišljujoč jezikovne oblike v prvi pesmici, pravem kolu, ki ima v sebi uprav samo pet vrstic (jugoslovanske národne mére), moramo se uveriti, da so te oblike bolj hrvatske (»čakovske«) nego slovenske ter se »večinoma« ne strinjajo s sedanjo govorico Metliško, ki »zvoní« na sluh tako:

Jigraj ¹⁾, kòlce, ne postávaj!
Nisem pršo kòla jigrat,
Nek sem ²⁾ pršo dek'lc ³⁾ 'zbirat
(t. j. izbirat).

Beseda »divojka« (oziroma: devojka, djevojka) ne rabi v navadni govorici Metličanom, kar že vemo; pa po dosedanjih verodostojnih pismenih poročilih ne rabi nì drugim Belim Kranjcem. — Isto tako ne čuješ zdaj v Metliki in njeni okolici v domači govorici nikdar besede: »nakinčiti«, niti »nakinčati«, pa nì »kinčati«, niti »kinč«, (ki ni domače korenike ⁴⁾).

»Nit' vesélce pozlačeno« — te besede umé zdaj malokateri Beli Kranjec, uprav zato ne, ker pesmica »kolo« očividno ni cela, in se v popevki zarad mere izgovarja: »vesélce« namesto: »vêslice« (vêslo).

¹⁾ Ta l je po glasu nekako na sredini med i in med poluglasnem e, ter se ne dá natanko označiti nì s sedanjo abecedo, nì s »cirilico«.

²⁾ Ta »sem« in »nisem« zvonita tako kakor (do malega) po vsi kranjski deželi, t. j. e je poluglasen.

³⁾ »Dekličev« — velijo zdaj po navadi, posebno velikim; napisal sem »dek'lc« (= déklic) samo zarad mére.

⁴⁾ Mikl. »Fremdw. in den slav. Sprachen«, 1867; 26.

Vidi se, da prva pesmica ni cela, da se ji je s časom več vrstic pogubilo, pozabilo, — da ni zato med prvimi tremi in zadnjimi dvema vrsticama nikake zveze, a zato ni v njej pravega zmisla. Temo razjasniti in dopovedati nam, kako je postalo i Metliško kolo, utegne pa óna pesem, ki jo je priobčil Vuk I (1841); 372 pod br. 59 in naslovom: »Ne gleda se ruko¹⁾, več stas²⁾ i obraz«, ter se začenja tako:

Igra kolo u Ercegovini
Pred dvorove bega Jovan-bega
U tom kolu nema muške glave
Do djevojke i nevjeste mlade³⁾
Otud ide neznan dobar junak.

Pripoveduje se dalje na drobno, kako krasno je bil ta dobri lepi »junak« opravljen od glave do nóg, tako i konj, na katerem je jahal. Ustavi se kolo vse presenečeno in začne gledati tega lepega, a neznanega junaka.

„Al' govori neznan dobar junak“:	„Al' govori iz kola djevojka“:
»Igraj, kolo, a ne gledaj na me,	»A ne luduj, mlado neženjeno!
»Ja ne gledam zlata ni bisera	»Ni mi mlade konja ne gledamo
»Ni lijepe svile ni kadife;	»Ni na konju rahta ⁴⁾ ni pusata ⁵⁾
»Veće gledam lijepu djevojku	»Već gledamo lijepa junaka,
»I lijepa stasa i uzrasta	»Za kim ćemo ostaviti majku
»I lijepa boda i pogleda,	»I lijepo carstvo djevojačko.
»Staću majci u dvore dovesti,	

Zdaj nam je jasno, kako je postalo i Metliško kolo, ki se pričenja stoprav z dobrega, lepega junaka besedami, ki jih je govoril deklinškemu kolu:

Igraj, kolo, ne postavaj itd.

Očividno je, da je to isto, kar v Vukovi knjigi:

Igraj, kolo, a ne gledaj na me itd.

Ista misel povedana je z drugimi besedami tudi v Vukovem »Kovčezicu« na 51. strani v takozvanem vlaško-arbanaškem kolu, v katerem je igrala (če je res), tudi prekrasno opravljeno béla vila:

¹⁾ Oprava (obleka).

²⁾ Rást.

³⁾ »Nevjest« tu = »snahe« ali »mlade«, t. j. mlade žene (k večjemu leto po svatbi); a vendar se imenuje tako kolo srb.-hrv. . . »djevojačko« (deklinško). Tako je zdaj tudi Metliške kolo.

⁴⁾ Raht m. (tuja beseda) = »nakit konjski«, Vuk. rj. 644.

⁵⁾ Pusat m. (tudi tujka): v »konska odora (uzda in prsine), Pferdegeschirre. Ondi 622. Ta beseda rapi po Vuku v Senju.

»Igraj, kolo, naokolo, ne gledaj na me,
 »Nisam doš'o, da ustavljam kolo djevojak,
 »Neg' da prosim djevojčicu vilu bijelu
 »Na kojoj su tri kavada ¹⁾ od suva zlata ²⁾ itd.

Tako govori »djevojačkemu kolu« ob taki priliki »tursko momče«, drugi junak, tudi silo lepo oblečen in jezdeč na prekrasno opravljenem konju. Pa ta junak veli z drugimi besedami na ravnost, da prosi (snubi) belo vilo, zato ker ima na sebi toliko zlatine in drugih dragotin (tedaj zato, ker je tako bogata).

Prvi naš junak pa ne gleda dragotin ali bogatstva na »djevotki«, nego zagledal se je samo v njo zbog njene lepote; a tako bi si rad izbral — v zákon ³⁾.

A baš po zadnjih dveh vrsticah v Metliškem kolu sodim, da si je bil i naš junak (v našem kolu) izbral ubogo, a lepo nevesto ter odpeljal v ladiji — najbrže po morju — k svoji materi na dom ⁴⁾. Zato so popevale zavidljive ji tovarišice:

»Ni divôjka nakinčena ⁵⁾,
 »Nit' veselce ⁶⁾ pozlačeno.

Po čakavskih oblikah in po navedeni vsebini sodim, da je nastalo Metliško kolo vsakako med Hrvati (čakavci) ter prispelo s časom v Metliko s hrvatske strani, kakor je n. pr. leta 1878. na sv. Jurija dan (24. apr.) prišel v Metliko Blaž Kos iz Novakov na Hrvatskem tri ure od Metlike, »župe« Pribičke izpod sv. Križa, ter v Metliki prvič popeval čakavsko (pa s kajkavščino pomešano) národno pesem: »Zeleni Juraj«. Gl. Letopis Matice slovenske, 1879; str. 217.

Res, da se ta (z ónim običajem hrvatskim vred) ni prišla mahom kot vrba; kajti zdaj, ko pojéjajo stari národni običaji, ni dôba za to; a vendar so se bile malo let poprej prijele ondi nekatere hrvatske národne pesmi (čakavskega značaja); kajti slišal sem l. 1867. in 1872. v

¹⁾ Kavâd, m. Art weiblichen Oberkleides. Vuk, rječn. 257.

²⁾ Od suha (suhoga) zlata.

³⁾ Kesneje zvemo, da biva tak običaj med nekaterimi Belimi Kranjci (v Starotrški župniji) še dan čanes; dočim je bela vila v omenjenim vlaško-arbanaškem kolu pošteno oštela »tursko momče« ter odpravila neuljudno, rekši, da se deklíce (»djevotčice«) ne prosijo v kolu, nego pri svojem očetu.

⁴⁾ Kakor čitaš pri Vuku I. (1841); str. 418—419 v pesmi: »Majkin svet« (od Dubrovnika): »Zaveze tanka vesoca Pa pojde z blagom na dvore«.

⁵⁾ Hrvatski-srbski bolje: nakičena.

⁶⁾ Iz prvine brez dvojbe hrvatski (čakavski): »vesalce = srb. vèsavce (nsl. vèslice, izr. vèselce, uprav: ves'lee).

Metliki sám, kako radi in po gostem so jih prepévali moški in ženske, med katerimi sem se baval po več tednov.

Pa to ni nič čudnega osédobi, ko so se prebudili že vsi Slovani ter popevajo zavedni narodnjaki in narodnjakinje uzajemno i drugih bratov slovanskih pesmi (národne in umetne), ne samo v prevodu, nego tudi v izvirnem jeziku ali narečju. To se godi od znamenitega leta 1848. — ne samo v »beli Ljubljani« in v sosednem Zagrebu — nego na slovanskih veselicah tudi v cesarski prestolnici, v »zlati Pragi« itd. itd. Léta 1874. pravil mi je (na Moravskem) neki učitelj, da prepevajo naš »Naprej« celó kmetske deklice po Češkem v izvirnem (slovenskem) jeziku.

Popravek. Na 295. str. v 5. vrsti čitaj: . . . na na vuzámsko nedeljjo in vuzamski ponedeljek itd. (Dalje prihodnjič.)

Misli.

1.

Sladka pijača je strast,
Opojno-mamljiva je tudi;
Prijetna vživalcu nje slast,
A mozeg in moč mu razgrudi.

2.

Da za resnico so vneti,
Takih je morda obilo;
Da bi jo mogli vstrpeti,
Teh je le borno število.

3.

Jednako je z bedo na sveti
Kot z ledom je svetca Matije:
Dokler révo imá kdo trpeti,
Hití, da iz nje se prebije,
Ko že zložno bi mogel živeti,
Pa v bedo nazaj ti spet ríje.

Y.

Spomin na zimski večer.

Z rokó si mèhko me objela,
Na méni, deklica, slonela,
In ljubo sem se nagnil náte,
Poljubil te na laske zláte.

Tihótno bilo je po vasi,
Kot je navadno v zimskem časi
Polnóč je ura v stolpu bila,
Midva pa sva se še ljubila . . .

L—j.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

I. Metliško kolo.

(Dalje.)

Vse to je izvestno. — »Neizrečeno mi je pa žal (po starem) in »obžalujem« (po novem), da ti ne znam tako izvestno odgovoriti na 2. vprašanje: kedaj se je presadilo kolo na slovenski (belokranjski) svet?

Zapisano je, da so nemški križarji utemelili svojo »komendo« v Metliki že l. 1223¹⁾; zapisano je, da je nekdanje tri slovenske (kajkavske) županije: Zagrebsko, Križevsko in Varaždinsko Ferdinand I. po nesrečni bitki Mohački (1526) pridružil pravi svoji hrvatski deželi²⁾; zapisano je, da so takozvani »uskoki« (Vlahi, Žumberčani ali starovérce) še za istega cesarja, samo štiri leta kesneje (1530) začeli seliti se od Senja (Zengg, na Hrvatskem) v odkazano jim Metliško okolico³⁾ — vse to je zapisano; kedaj se pa je preselilo ali presadilo »kolo« v Metliko in njeno okolico⁴⁾ med druge Bele Kranjce, — tega nisem mogel dozdej zaslediti v nikakem rokopisu, v nikaki knjigi. Ustno poročilo pa tudi molčí povse o tém.

Dasi pa Žumberčani, ki govoré »štokavski« in »čakavski«, ⁵⁾ ki igrajo kolo še dandanes — na sredi »sela« ne samo o vuzmu (»uskersu«) in Kresu ali Ivanju, nego i na vse tri božiče (»na sva tri dana Božića«), in to »momci«, »snahe« in »djevojke« ⁶⁾, — Dasi so Žumberčani (v širjem pomenu) s časom po svoji naselitvi ob belokranjski meji kolikor toliko vplivali na nove svoje sosede, (kakor pozneje Kranjci nánje) pa vender nečem trditi s tem, da so baš oni tudi »kolo« zasejali na slovenski svet; kajti vse kaže, da se je igralo

¹⁾ »Letop.« (Mat. slov.) 1887; 169.

²⁾ Engel: „Geschichte des ungar. Reiches u. seiner Nebenländer.“ II.

³⁾ Prim. „Letop.“ Mat. sloven. 1879; 206.

⁴⁾ K njej računamo tudi Vinico in Poljane z obližjem vred.

⁵⁾ „Grško-katolici govore — premda i ne čisto — ipak štokavskim jezikom; a rimo-katolici čakavskim, premda se i oni na mjestu po prvih povuci znadu. A što je kod obijuh jedno — jest to, da uzimlju i po koju kajkavsku, pa če i kranjsku riečicu.“ Gl. „Arkiv za povjestn. jugoslov.“ VII. 1863; 330.

⁶⁾ Gl. ondí na str. 334—337. (Če se je ta národní običaj po l. 1863. tudi kje zatrl, povsod vem da ne.

J. N.

kolo že pred njihovim prihodom v naše kraje, ne samo pri Srbih oziroma po Srbiji, Bosni in Hercegovini, nego i po Hrvatskem, Slavonskem in Dalmatinskem, a se posebno po hrvatskem in dalmatinskem primorju in to: ne samo o naštetih svetkih i. dr., nego i na svatbah (tudi pod milim ali »vedrom« nebom t. j. pred hišo), kakor se dan današnji.¹⁾

Tudi Bolgari igrajo kolo, ki mu pravijo: »horo« ali »oro.«²⁾

V Babini gredi (v Slavoniji), ki sluje najbolj po svojih ženskih »lepoticah«, igra vsako leto o posebnih prilikah od pamtiveka »kolo« po kakih 500tero ljudi. (Po ustnem poročilu.)

Vse to nam pa svedoči, da je »kolo« neizrečeno star ples, ki je — predno so se preselili Žumberčani v naše kraje, utegnil preseliti se na belokranjski svet, in to, gledé na jezikovne oblike — s hrvatske strani izmed tako zvanih »čakavcev«.³⁾

Vredno je morda veččake opozoriti na to, da je Metliškem (zdaj jako okršnemu) kolu »štokavska« inačica (Vuk, I. 372—373 br. 517.) od Dubrovnika. Vuk pa piše v isti knjigi na VI. strani (»mjesto predgovora«) tako: »Kod kojijeh stoji: od Dubrovnika, od onijeh sam gdekoje ja napisao u Dubrovniku, no od čeljadi, koja nijesu odande rodod (jer pravi Dubrovčani — starosjednici — nemaju danas nikakojih narodnijeh pjesama), a najviše mi jih je napisao od svoje majke G. Jovo Lainović, koji se rodio u Novome [Novi] u Boki od roditelja iz Foče u Ercegovini, a prije 23 godine, kao dijete, došao u Dubrovnik, gde i sad [1841.] trgujući živi. Tako se slobodno može reći, da su ono gotovo⁴⁾ sve prave Ercegovacke pjesme, koje su gdješto po »primorskome« načinu okrenute.«⁵⁾

Z dodatkom: »od Dubrovnika« zaznamenoval je Vuk tudi óno národno pesem, ki nam dopolnjuje in razjasnuje 3. pesmico Metliško, in se čita pri Vuku I. (1841); 294 (br. 400) pod napisom: »Stara neče, a mlada hoče«, to je: (»deklica starega neče, a mladega hoče.«) —

¹⁾ Vuk: „Srps. n. pj. I. (1841); str. 1; 61—66; 108 (174—177; 180—186 itd. 372; br. 517 imeli smo že v mislih). Čitaj tudi v Vukovem „Kovčezicu“ Rizanske običaje str. 47—51 i. d.; v „Arkivu“ pa na str. 287 in 293 zarad Lonje (v Posavini, a na str. 327; zarad „župe selačke“ v „Primorju hrvatskem.“

²⁾ Mikl. „lex 1094 p. l. x. po, chorus [od gršk χορός, Rundtanz, Reihen, Reigen]. Tuje ime „horo“ namesto domačega rabi tudi nekim drugim Jugoslovanom. Prim. Vuk, pjes. I. (1841) str. 342 in „rječn.“ 806.

³⁾ Kod po Dalmaciji živé Hrvati-čakavci in kako se razlikuje njihov jezik od srbskega, čita se v Vukovem „Kovčezicu“ 16—27.

⁴⁾ Srbom ne znači „gotovo“ (adv.) to kar nam, nego: skoraj (beinabe, fast).

⁵⁾ V primorju (dalmatinskem) živé poleg »štokavcev« tudi »čakavci«. Prim. »Kovč.« 17.

Ker nimajo vsi čitatelji Vukove zbirke pri rokah, utegnemo večinoma izmed njih ugoditi z navedeno pesmo¹⁾:

»Tekla zvezda danica,
Da preteče mjeseca (sic) ¹⁾;
Ne more ga preteči,
Dok zajedno zadjoše
Za visoku planinu,
Za zeleno gorico,
Za studenu vodico;
Na vodici djevojka,
Crpa, ²⁾ lijeva ³⁾ vodico
Sa zlaćenom maštrafom ⁴⁾
I bijelom ručicom.
Tu dolazi star' na konju, stara delija: ⁵⁾
»Bolja pomoć djevojčice, bjela rumena! ⁶⁾
Hoću li ti doć pomoći crpat vodico? —
Idi s Bogom, star' na konju, stara delijo!
Volim sama i do noći, nego ⁷⁾ s tvojom pomoći.«

Zdaj nam jasno, kdo je óni »star' na konju« tudi v naši pesmi, in da besede: »Bog ti pláti!⁸⁾ niso nikaka hvala (zahvala), nego podsmeh. — A če izpustiš v gorenji pesmi (»od Dubrovnika«) v zadnjih petih vrstah iz vsake vrste po dve zadnji besedi, (ki so po mojem mnenju novi dodatki iz turške dóbe), ostane ti še dosti jasna misel s prvotno národno méro naše pesemce:

»Bog ti plati star' na konju!«

Ta vrstica je po tem takem samo odlomek ali ostanek gorenje ali pa kake druge pesmi; kajti z vsebino 3. pesmi ni v nikaki zvezi.

Tako se menjajo in pozábljajo s časom národne pesmi. — Očevdno je, da so 2., 3., 5. in 6. pesem slovenskega značaja, 1. in 4. pa čakavskega — z vplivom slovenskim. Opozárjamo samo na nsl. besedo »postávati«, ki ne rabi ni Hrvatoma, ni Srboma; pogrešamo

¹⁾ Tù menda samo »licentia poetica«, a ne hrvatska kajkavščina, ki sklanja 4. sklon (acc. sing.) neživih stvari mošk. spola tako, kot da so žive.

²⁾ Zajema. Po Vukovih mislih bi bilo »pravilnije crpe, nego crpa« —

³⁾ Nalíva.

⁴⁾ Kupa (kupica) z ročo, ein Glas mit Handhabe.

⁵⁾ »Delija« turška beseda = junak itd., po Vuku mošk. spola (m.), a tù vendar: stara (nm. starí) Tako se menja praví (prirodni) spol s slovničnim tudi gledé besede »slúga«. Prim. Vuk »rječn.« 693.

⁶⁾ T. j. rdeča.

⁷⁾ Zbog tega »nego« (nm.: neg') i zlog preveč.

⁸⁾ Za »plátiti« (v. pf.) rabi našim Belim Kr. že zdavna »plácati« (v. pf.), za srbo-hrvatski »plácati« (v. impf.) pa »plačevati« (v. impf. oziroma freq.).

je tudi v staroslovanskem slovarji Miklošičevem. Celó v 2. množn. sklonu besede: »divojk« (nm. divojak) čutimo slovenski vpliv. V 4. pesmi je prva beseda (»odprite«) slovenska, poslednja (»dukát«) pa čakavska, kar svedoči baš ta skrajšana oblika 2. množn. sklona, (gen. plur.)

II. Poljansko kolo.

a.

Kolo v Starem Trgu.

Vrli domorodec, pokojni Jurij Kobe, popisal je »kolo« v svojem mičnem spisu: »Beli Kranjci« v »Novicah« l. 1847.) tako: ¹⁾ »Kolo (narodni ples), pri katerem se dekleta, tudi mlade (žene) ²⁾, »vzajemno nasprotno« na suknjah za žepe držeče v podobi šestila okoli vrté, dve stopinji naprej, eno nazaj gredé, — to se v nekaterih krajih v svoji stari svetáčnosti še zmeraj vodi, v nekaterih se je pa tudi že opustilo. Med njimi je vselej ena »vodja«, in sicer taka, ki je najbolj urna in največ pesem vé; zakaj kolo se prepevajoče vodi, dokler se ples ne začne, kedar se pa ples začne, odstopijo vse tiste, ki so slabe, ali pa ki ne znajo na las z vsemi drugimi dve stopinji naprej, eno nazaj poskočiti, zakaj v enem trenutji morajo noge vseh po zemlji poteptati in zopet odskočiti v zrak.

Stari Trg v Poljanah je bil njega dni velikonočni ponedeljek pred večernicami ves v takih igrah, in vse je od petja grmeló, ker vsaka vas iz cele župnije je ondi na svojem prostoru kolo praznovala. Kolo se začne vselej s pesmijo:

»Zbiraj se, zbiraj lepi zbor
Prelepih vseh mladih devojak« ³⁾ itd.

(Iz vsega kola je razglasil Kobe samo te dve vrstici).

»Vsled tega se pojó« — pripoveduje Kobe na dalje — »razne pesmi v čisto »srbsko-hrovaškem« narečji, da se človek zares prečuditi ne more, ako pomisli, kako so se mogle te pesmi na kranjsko zemljišče zasaditi. Kolo se v naši dobi redko vodi, samo o večih praznikih in na píru (svatbi) drugi dan po poroki, ako nevesta ni vdova. ⁴⁾

¹⁾ Tu z nekaterimi pravopisnimi popravki po Janežičevem »Cvetniku« 2. izdaje v Celovcu 1868; 331.

²⁾ Mnogi Belokranjci, Hrvati in Srbi pravijo »mlada« nevesti ali mladi ženi vse leto po svatbi. Prim. Vuk. »rječn.« 362. Za isti pomen rabi Poljancem in nekaterim drugim Belim Kranjcem tudi »snaha«.

³⁾ Uprav: »dívójak«, kar zvemo malo kesneje.

⁴⁾ Metličani pravijo: »vdovica«.

Po poročilih in naslednjih pesmih poljanskih in drugih dragocenih podatkih, ki nam jih je blagovolil letos priobčiti vč. gospod Peter Režek, župnik v Starem Trgu pri Poljanah,¹⁾ razgllašamo pa, da se igra zdaj »kolo« v njegovi župniji še v Trgu, v Predgradu in v Deskovu Vasi, in to skoraj vse velike praznike, pa ne pred večernicami, ampak po večernicah. »Snahe« ne plešejo več, ampak le dekleta (»dekličiči« ali »deklice«, tako pravijo tudi odraslim²⁾) in dečaki, (pa ta beseda jim ne rabi, nego »fanti«, (a ne »fantje«).

Tako jim ne rabi — razven v pesmih in šalah — ni beseda »divojka« (kakor jo izgovarjajo čakavski, a ne »devojka«). V Predgradu izgovarjajo tudi razločno: »lipo« nm.: »lépi«; v 2. množnem sklonu (gen. pl.) piše pa naš svedok iz istega Predgrada nedosledno: »lipih³⁾ djevojak« dočim je bil prvi svedok iz Trga — napisal še poprej: »lepi«, a vendar: »divojak«, dasi se je vč. gospodu župniku v prvi besedi nm. »e« čulo malo »i«, ko mu je namreč ta svedok čital zapisano pesem.

Take pojave razjasnjujejo naslednje župnikove besede: »Zarad govora je pri nas velika kolobocija: kateri gredo krošnjarit na Hrvatsko, govore bolj hrvatsko, kateri gredo med »Vlahe«, govore bolj srbsko, kateri gredo med Nemce, pa nemškutarijo, kakor nekdanji »odsluženi« vojaki; vendar pa pri vsem tem lepše govore in bolj čisto, kakor (nego) »Kranjci«. ⁴⁾

»Resnične so Vrazove besede, da pravijo: zastanak, povratak, staza, lonac. Pišejo se: Bukovac, Barac, Mukavac . . ., ali vsaj izgovarjajo tako, akoravno mi pišemo -ec nm. -ac.«

Na vprašanje, zakaj piše vč. g. župnik zdaj: »Stari Trg pri Poljanah, dočim je pisal Kobe l. 1847. »Stari Trg v Poljanah«, rekši je li se Kobe zmotil? — poslal nam je vč. gospod to razjasnilo: »Narisal sem Vam (kolikor znam), »spregled« naše župnije. Ako pridete iz Črnomlja s pošto v Kočevje na postajo: Brezovica, in še nekaj časa greste po cesti v Kočevje, postojite in se obrnite proti jugu; tu se Vam med dvema gorama [Kozico in Žežljem] razprostira globoko dol Poljanska dolina — noter do Kolpe, od ktere se spet na hrvatsko stran hribje vzdigujejo in dolino zapirajo. Od tu se Vam vidi, da je dolina ravna, pa prav za prav ni nič ravnega v njej: polna je malih gričev in kotanj ali drág (Mulden). Pod cesto noter do Kolpe pre-

¹⁾ Pristojna javna hvala bodi vrlemu domorodcu na toliki ljubavi! — Pisatelj.

²⁾ Nepoštene deklice ne smejo v kolo.

³⁾ Uprav »lipeh«.

⁴⁾ Razumevaj: »Črni Kranjci«, t. j. óni, kateri se »črno« nosijo.

bivajo Poljanci, toda prve tri vasi (Králje, Vimolj in Čeplane) spadajo cerkveno pod Nemškolško župnijo; druge doli¹⁾ pa vse pod Stari Trg (Starotrško župnijo). »Dolina pa ,spušča' proti Kolpi po strmem bregu, kateri loči župnijo nekako na dva dela: vasi, ktere so pri Kolpi, kjer so pod bregom semtrtje lepe ravnine — imenujejo se »brežani«, a druge vasi, ki so nad bregom — »nabrežani«. Ako greste po cesti doli v Starotrško župnijo, pridete čez Jelenjo vas v Predgrad. Tukaj doli pod ,cérkvo' na rtu je stal slavni poljanski grad (Pölland = Poljane), ki ga Valvasor popisuje; zdaj mu pa ni več sledú; ampak zdaj stoji onkraj ceste gradič, v katerem knežev logar prebiva. (Tukaj v tem grádu je bila do l. 1848. ,gosposka', kakor n. pr. na Krupi). Vasi pravimo navadno Predgrad, pa tudi »pri Grádu«, ptujci: Poljane, Kočevarji: Pölland«.

»Zato menim, da je prav, če pravim: »Stari Trg pri Poljanah«, ²⁾ ker je civilno imenitniši bil grad Poljane nego župnija: Stari Trg.« ³⁾

»Res, da zdaj inostranci, kedar gredo čez hribe k nam, pravijo: »Grem v Poljane«, naj gre potem pótnik, v ktero vas hoče, tako, da je to ime postalo splošno za vso dolino, in po tem je tudi prav: »v Poljanah.«

Po tem ugodnem razjasnilu smemo tedaj i kolo, ki se igra v Starotrški župniji, imenovati »poljansko kolo«.

(Dalje prih.)

¹⁾ T. j. bolj na jug: Podgora (gorenja in doljenja) Zagozdac, Jelenja vas, itd.

²⁾ Tudi ,službeno' je Stari Trg pri Poljanah = „Altenmarkt bei Pölland“. („L. R. Bl.“ f. Krain 1857. II., str. 30). J. N.

³⁾ Po sedanjí deželni razdelitvi spada ta Stari Trg pod okrajno poglavarstvo Črnomaljsko in k sodnemu okraju Črnomaljskemu. J. N.

Popravki. Na 339. str. (4. vr. 2. pred.) čitaj: Da *pojde* z nami (namreč: izprošena hči); 340. str. (6. op.) čit »darežljiv« nsl. beseda; 343. str. (6. vr.) čit. *ruho*; — v 22. vr. čit. *hoda*; — v 23. vr.: Šta *ču*; — v 3. op.: Táko *je bilo* tudi Metliško kolo že pred tremi leti; — v zadnji vr. pa: *rači*; 344. (4. op.): Zaveze tanka *ves'oca* — Pa *podje s dragom* itd. — Manjše tiskovne hiše, kakor: »agrinz« (337), »pragž« = srh. skakavac in »preg« (340; 2. op.) — namesto: agrinz, pragž, pręg itd. popravili so si strokovnjaki menda že sami; — v 4. op. čitaj . . . *gospáda*, a ne »gospoda«.

Vse je hitelo tjà na kvar discipline in inspekcijski částnik je imel dokaj pôsla. Vojaki so 'nejevoljno in stoprav ostavili vodnjak, ko ni bilo nobene kapljice vode več v njem. Obtičalo pa je nekoliko kositarnih kotličkov in čutárčic v blatu na dnu vodnjaka v spomin krutega roparstva.

Ne korakamo več dolgo časa. Kmalu smo blizu leno tekoče reke Vrbas. Tu se ustavimo ter ušatorimo poleg vasíce »Maglajani«. A žalostno novico čujemo. Provijantna kolona je še za jedno uro zadaj in se le počasi dalje pomika, mi pa nimamo drugega pri sebi, kakor malo kruha suhorja. (Dalje prihodnjič.)

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

II. Poljansko kolo.

a.

Kolo v Starem Trgu.

(Dalje.)

Predno pa pojdemo tega »kola« gledat in poslušat, poučuje nas vč. gospod župnik takó:

»Napevi so pesmicam taki, kakor sploh naši »Vlahi« okoli Metlike pojó; vender pa ima vsaka pesem nekaj drugačnega, kar pa tujec težko razloči. Takó se mladež vrtí in pôje; stari pa okoli stojé, gledajo in tobak (»duhan«) pušijo«.

Čudno pa, da se je baš početek (v prvih dveh vrsticah izneveril »národni méri«, vender v naslednji pesmi, malo menj nego pri Kobetu. Da vidimo! (Zapisal je te pesmi letos Jure Kocce iz Trga, a ne »na kitice«, nego zdržema t. j. po vrsti, kot da je nevezana beseda. Na kitice itd. razdelil jih je vč. g. župnik Režek sam.)

b.

Kolo v »Trgu«. ¹⁾

I.

Zbiraj se, zbiraj lepi zbor	Zbiraj se zbiraj, lepi zbor	Zbiraj se, zbiraj lepi zbor
Vseh mladih divojak! ²⁾	Vseh mladih junakov!	Vseh mladih snašic!
Ajde, kolo! da skočimo, ³⁾	Ajde, kolo! da skočimo,	Ajde, kolo! da skočimo,
Da to trato povalimo!	Da to trato povalimo!	Da to trato povalimo!

Po župnikovem razjasnilu treba prvi dve vrstici v vsaki kitici čitati takó:

— u u —	— u u u — u
Zbíraj se zbíraj lepi zbòr	useh mladih juná kòv,
— u — u — u	— u — u u u
useh mladih divò ják,	useh mladih snášic ⁴⁾

V 2. in 4. vrsti so pravilni národní osmérci:

— u — u — u — u
ajde | kolo | da sko | čimo itd.

Tudi v Trgu (kakor v Metliki, pa i pri Hrvatih in Srbih) prihajajo za pravim »kolom« na vrsto druge pesmi, ki se popevajo v kolu, dasi se ne tičejo kola čisto nič; n. pr.:

2. ⁵⁾

V našem polji zlata jablan,
Daj Bog, daj nam dobro leto,
Daj Marija, daj nam Bog.

Pod jablanko zlata miza,
Daj Bog, daj nam itd.

Jokol' (okol') mize zlati stoli,
Na njih sedi Bog, Marija, ⁶⁾
Daj Bog, daj nam itd.

V rokah ima zlato kròpel, ⁷⁾
Hiti se vè zlato jablan,
Doli pado tri jabuka:
Prvo palo v naše polje;
Naše polje obrodilo,
Daj Bog, daj nam itd.

Drugo palo v naše gore, ⁸⁾
Naše gore obrodile,
Daj Bog, daj nam itd.

¹⁾ »Stari Trg« zovejo na kratko tudi »Trg«.

²⁾ Po D. Neman.: »Čak.-kroat. Studien. Wien, 1884. I. Fortsetz., str. 47 (2, b) naglaša se čakavski gen. pl. divòjak (= srb. jugozap. djèvojáka); v Metliškem kolu pa divojk.

³⁾ Prim. Vuk. I. (1841); 176: »Skoči, kolo, da skočimo!« Tako u početku igre 3krat prvič in drugič v pesmi Risanski (Risan, Risano v Dalm.).

⁴⁾ V tej vrstici pogrešamo jednega zloga. Kamo sreče, da se sme (ako bi se smelo) govoriti in pisati: »sinašic«; ali po besedah župnikovih res vsi izgovarjajo: »snašic«, a ne: »sinašic«! tedaj: »snaha«, »dem. »snašica« (a ne: sinaha, sinašica). Tako uči tudi slavni Miklošič: »Lexic. psl. gr.-lat.« 867. II.)

⁵⁾ V naslednjih pesmih naglašene so samo óne besede, katere je blagovolil naglašati vč. g. župnik Režek. Neznačeno »méro« pogodi vsak veččák lahko sam.

⁶⁾ Zdaj popevajo ne gledéč na mero takó:

»Na njih sedíjo Bog, Marija, sv. Peter.«

⁷⁾ Krepelo ali krepelica.

⁸⁾ Vinske gore (= vinógrade).

Tretje palo v naše selo,
Naše selo zdravo oj veselo;

Daj Bog, daj nam dobro leto
Daj Marija, daj nam Bog.

3.

Ki za kólo,¹⁾
Naj gre z nami v kólo,
Ki ni zá to,
Naj od stráni gleda.

Da si, da si mója,
Imela bi ,drága';

Nisem, nisem tvoja,
Ni bratca (»braca«) tvojéga;

Več sem, več sem svojega²⁾
,Milega drágôga',
Koj me, koj me ljubi,
Popustit' me neče.³⁾

4.

Kraj bunara⁴⁾
Deteljina trava.
Na travi je bieli list papira,
Na papiru črne slave⁵⁾ piše,
Črne slave in so žalovite,
Žalovite i Boga so mile.
[Težke ti so divojačke kletve]:
Kodar⁶⁾ zdahne,
List in trava sahne;
Kod⁷⁾ zakune,
Do neba se čuje;

Kod⁸⁾ zaplaka⁹⁾,
Vsa se zemlja strese.
Bolj' bi bilo, cerkvo razgraditi,
Neg(o) divojko na vero ljubiti;
Cerkva bi se zopet zgradila,¹⁰⁾
Oj divojka vere ne dobila,
Niti vere, nit(i) poštenja svojega.¹¹⁾
Koj zna bolje,
Rodilo mu polje,
Koj(i) zna više,
Naj si s perom piše.

5.

O naslednji pesmici, ki se póje zdaj tudi v kolu, piše vč. gosp. župnik Režek takó: »Ta pésmica se mi zdi tujka; ne diši nič po »Poljanski« srbščini; bržkone je odkod drugod sem prinesena«. — »Tujka« znači namreč tukaj takozvano »kranjščino«. Vender se je vteplo vánjo nekoliko belokranjskih oblik: n. pr.: »sproletéla« (nm.:

¹⁾ T. j.: Koji (je) za kolo. Po D. Neman.: »Čak.-kroat Studien«, I. Forts. 1884; 4 (1): »kòlo, g. kòla«.

²⁾ Namesto: svôga.

³⁾ Ali pa: »Ostavit' me neče«.

⁴⁾ Bünar (bunára), turska beseda, = studenec, vodnják.

⁵⁾ Namesto: »črne slove (bolje: »crna slova«). Nekaterim Hrvatom, sosedom našim, znači »slova« (f.) pisme ali črko (Buchstabe), morda zaradi razločka, zato ker književno »slovo (n.) znači tudi nsl. »besedo«, a ta pojem pripada i tu bolje od ónega.

⁶⁾, ⁷⁾ in ⁸⁾ Namesto pravičnega: »kadare«. Hrvati popevajo: »Kada«, »kade«; takó sem to lepo národno hrvatsko pesmico slišal (mutatis mutandis) prvič popévati l. 1867. tudi v Metliki.

⁹⁾ »Zaplače« — veli Hrvat.

¹⁰⁾ Namesto: hrv. »sagradila«.

¹¹⁾ Bolje: »Niti vere, nit' poštenja svôga« (sloven.: svoj'ga).

priletéla); »niso bila to zidarja« (nm.: nista bila itd.¹⁾) Na primer samo prve štiri vrstice!

Ena ptíč'ca sproletéla
Iz (te²⁾) dežéle štajarske,

In to pesmico zapéla
Od Marije žalostne itd.

c.

Kolo v Predgradu.

Na drobno in mično je popisal to kolo in národne igre oziroma pesmi, ki se popévajo v kolu itd. Jure Ráde iz istega Predgrada. Tudi on je pisal pesmi med drugim popisom zdržema; na granese ali vrstice razdelil sem jih stoprav jaz, ker mi je vč. g. župnik Režek blagovolil poslati tudi tega svedoka rokopis, po katerem skoraj lahko pogodiš, s kake národnosti ljudmi je občeval ta svedok. Tukaj samo še toliko, da bódem, držeč se »matice«, pripovedoval po svoje v književnem jeziku, opozarjaje gredoč na njene jezikovne posebnosti, národne pesmi pa vérno ponavljal po rokopisu, a potrebne popravke opravičeval z vzroki v opazkah, kakor pri poprejšnjih pesmih.

Najpoprej, kadar so se zbirali za v kolo — piše naš svedok — šli so — nekoliko dečákov in deklét — na sred vasí . . . na tráto, in kadar so se na tisti tráti zbrali vsi vkup,³⁾ stopilo je nekoliko dečákov in deklét na to stran tráte, nekoliko pa na óno stran, in so začeli prvi proti drugim popévati⁴⁾ a drugi odpevati jim takó (o stari, ki nam je nekoliko že znana z Metliškega »púngertha«,) samo da se ondi igra in popeva po »kolu«, tù pa že pred »kolom«:

I.

Most.

1. Je-li trd⁵⁾ ta vaš most?

»Brojeli broj, bronjke broj«.²⁾

2. Véra je trd 'se⁶⁾ ko kost.

¹⁾ Dvojino (dual) izgubili so namreč Beli Kranjci do malega; (tedaj ne še povse, kakor čitaš pri Vrazu V. 51).

²⁾ Ta nepotrebna nemčizna pokvarila je pesmi tudi odkázano ji méro.

³⁾ On piše »ukup«.

⁴⁾ Naš svedok piše: »popevat' ali pet'«. Po tej razlagi sodimo, da je v sve dokovem kraju prvi glagol (popévati) navadnejši od drugega (péti). Pis.

⁵⁾ Zarad mére bolje: »trden«, kakor čitaš o Metliškem »mostu«. Primeri oba: »most« — »mostu« tudi zarad nepravilne mere. Zarinil se je v oba tudi tisti: »žiher« (Čúdnó!)

⁶⁾ 'Se ('se) = vse. V matici po vsod samo »se« (za oba pomen: se in vse).

⁷⁾ Čúden, nerazumljiv pripevek, kakor Metliški: »Hindr, handr žumbr«. . . . v pesmi: »Rešéica« na 339. stráni.

1. Ali gremo žiher čez vaš most?¹⁾

Brojeli itd.

2. 'Ziher' greste čez naš most

Brojeli itd.

Saj je trd... 'kako' kost

Brojeli itd.

1. Iz česa ste ga delali?

Brojeli itd.

2. Iz 'te' repe ribane,

Iz 'teh' rakovih koščic.

Brojeli itd.

1. Vi ste kume š... kani

Brojeli itd.

2. Vi ste na vrh glave grintavi,

Pod očima plesnivi

Brojeli itd.

Potém so se bližali óni tém — drug drugemu — in se začeli 'zdraviti' (pozdravljati), nato pa zopet popévati:²⁾

2.

Kolo.

Zbíraj se, zbíraj, lipi zbor

'Seh lijepih, mladih djevojak!'

Zbíraj se, zbíraj, lipi zbor

'Seh lipih junakov!'

Zbíraj se, zbíraj, lipi zbor

'Seh lipih 'snašicah'!

'Se selo je Juretu na ruko

Tako ti Boga, Djuro mlad!

'Kam' (kak?) bi ja grade dohajal

Od tvoj'ga grada do moj'ga!

Zbíraj se, zbíraj, lipi zbor!

Koj(i)⁴⁾ je za kolo,

Naj gre . . . h kolo⁵⁾

Koj(i) ni za kolo,

Nek' od stráni gleda!

Potlej »so začeli« dečáki streljati (s pištolami) in vriskati, a dekleta popevati »vsakovrstne«⁶⁾ pesmi; n. pr.:

3.

(Nato dečáki):

Igraj kolo, igray kolo

Dvajset 'ji' dva igra!

U tem kolu lipi Jure igra!

Lipi Jure sladka usta ima;

Da me hoče, da me hoče

Da poljubi š njima!

Igraj kolo, igray kolo

Dvajset 'ji' dva igra!

U tem kolu lipa Kata igra!

Lipa Kata lipa usta ima;

Da me hoče, da me hoče

Da poljubi š njima!

¹⁾ »Ali smemo čez vaš most?« — popevalo se je morda iz prvine; s pokvarjeno govorico, pokvarila se je tudi prvotna méra, ki je zdaj za dva zloga predolga.

²⁾ V matici takó: »Potem so šli aden proti drugemu in »sose« začeli, skup zdraviti, in so začeli popevat ali pet«.

Število »aden« (= éden, jéden) rabi in sklanja naš svedok tako, kakor Metličani: »ánega (= enega, jednega)«.

³⁾ Beseda »junak« rabi Poljancem samo še v národnih pesmih; tudi »dečák« moral se je umekniti tujemu »fantu«.

⁴⁾ To je: v matici »koje«. (V Trgu popevajo: »kl« brez glagola »je«).

⁵⁾ Bolje: »Naj gre z nami v kolo«. (Prim. III. Predgrajsko pesem na 494. str.).

⁶⁾ »Usako vrsne« (tudi: »usake vrsne«) piše naš svedok. —

Pis.

Pis

Tako se je popévalo za vsakega dečáka in za vsako deklè, kolikor jih je bilo v kolu, dokler niso prišli na vrsto vsi (po imeni).

Po drugih »raznovrstnih« pesmih zapéli so pa zopet v kolu:

4.

Skoči kolo, da skočimo,¹⁾
Da se malo zveselimo,
Da si drage izbiramo!

Pri tém so začeli skakati vsi »okoli na okoli«, ²⁾ dečáki pa zmérom »iz pištol streljali«. Dečáki so si kupili tudi »po — par véder vina«, in pili potém v kolu, a ž njimi vred tudi dekleta.

Ali vsak dečák ne sme v kolo (n. pr. dokler ne navrši kakih 18 let); tako i dekleta ne. Tudi iz druge vasí niso smeli dečáki v kolo, zato ker so se précej . . . stepli, dekleta so pa smeje, naj so bile prav iz druge vasí, če so bile »kaj« lepe in izvrstne, a drugače ne. Drugi dečáki, kateri so bili iz druge vasí, morali (»mogli«) so pa le od strani gledati; takó tudi domači dečáki in dekleta, kateri ³⁾ niso bili za to, ⁴⁾ n. pr. kateri so bili še premladi, pa tudi (»tisti«), kateri so bili že prestari (»prestare že«). Mlajši dečáki in dečki so pa mlade deklice (»dekleta«) in »stare« preč — na stran »vlekli« od kola, tako da ⁵⁾ so se morali (»mogli«) nekateri krat smejati vsi vkup (»ukup«).

Imeli so tudi kletarja, kateri jim (»jima« sic!) je v kolu (»notri u koli«) vino točil in jim (»jima«) dajal piti; takó tudi kakemu izvrstnemu možaku, kateri je gledal od strani (»ostrani«).

Če je lepo vreme, tudi do 11. ure »zvečer« kolo igrajo pri luči, ki jo postavijo v kolo (na sredino), a zraven nje lodríco vina, s katerim se krepčajo.

Tudi kakšna stara babica in star dedec sta od strani gledala (»gledali«) to izvrstno kolo, rekši, kako lepo znajo njih hčere in sinovi kolo igrati. ⁶⁾

Popevali (»peli«) so v »kolu« tudi tako:

¹⁾ Povse tako pri Vuku 3krat n. n. m.

²⁾ Naš svedok primérja to skakanje štajerskemu plesu; pa kdor ni videl takega »kola« sam, temu je to težko dopovedati z besedami.

³⁾ Naš svedok piše — razven jednega slučaja — zmérom belokranjski: »kteri«, a ne: »kateri«. Tako i »nekteri«, a ne »nekateri«.

⁴⁾ Izv. belokranjski: zà-to (»zatu« čita se v našegá svedoka rokopisu). — Pis.

⁵⁾ V pesmih piše naš svedok povsod »da«; tu pa in dalje . . . samostalno pri-povedujoč: »de«. Večina Belih Kranjcev govori s Hrvati in Srbi vred: da.

⁶⁾ V matici: . . . »kaku de lejpo znajo njih hčeri in sinovi . . . kolo igrati!« —

5.

V našem polju zlatna jablan,
Daj Bog, daj Marija dobro leto,
Daj nam ga Bog! ¹⁾
Pod jablankom zlata miza,
Okol' mize zlati stoli, ²⁾
Na njih sedu Bog, Marija,
Bog, Marija, sveti Petar,
V rokah drži zlatno kloper, ³⁾
Shitijo se vu jablanko,
Doli padu tri jabuka:
Prvo palo v naše selo,

Naše selo 'se veselo,
Drugo palo v žitno polje,
Žitno polje obrodilo,
'Saka latka dva vaganka,
Rastavica ⁴⁾ po kuplénik. ⁵⁾
Tretje palo (v) vinske gore,
Vinske gore obrodile,
Stara trta tovor vina,
Grebenica po lodrico,
I prevezoc ⁶⁾ po vedrce. ⁷⁾

6.

Marija Boga rodila,
Ke ga ⁸⁾ rodila, povila,
Z belim ga »rubom« pregrnja.
Marija Boga rodila, ⁹⁾
Ke ga rodila, povila,
(V) pisano zibko polaga.
Ke ga rodila, povila,
S pisanim pasom prepasala,
(S) svetim ga križem prekrizala ¹⁰⁾
I mi ga deni na glavo,
I mi ga nesu predeleč,
Predeleč na goro visoko,
Na gori raven široka,
Na ravni drevce zeleno,

Po (d) drevcem stoji zlatni stol,
Na njega sedu (sic!) Marija,
Sinka Jezusa zibljejo (sic!)
Tutaj, nunaj, Jezus gospod,
Jezus gospud, Marijin sin!
Lipo to (»tu«) zlato jabuko
Jezusi v roke dajejo.
Rumeno sunce »gori gre« (sic!)
Gori ga zovu Marija
Preblaženo sveto telo,
Da bi nam bilo »ša fa no«
Usmilenoga Jezusa:
Pojte simo, »se lipe tičice«
'Se tičice grlice,

¹⁾ Ta pripevek se ponavlja za vsako vrsto.

²⁾ »Okol' mize zlati stolci« (na Vinici). »Slovan 1887; str. 379. »Stolec« (Sessel, Stuhl) pravijo (mm.) s Hrvati in Srbi vred i Beli Kranjci okoli Metlike in v mestu, — a »Črni Kranjci«: »stol«, ki pa znači Hrvatom mizo (Tisch).

³⁾ Po predevku namesto: »kropel«.

⁴⁾ T. j. rázstávica (= 3 ali 4 snopi skupaj, na Vinici. »Slovan« 1887; str. 379). Po Murku: razstáva ali raztávka, aneinander gestellte Garben. Prim. tudi pri Murku in Cig. pod besedo: »Mandel(n)« petnajst snopov itd.

⁵⁾ V Metliki popevajo pa »kresnice«: »Vsaki snopek po »kopljénik«, Rázstávica tri, četiri. (»Kres« 1886; str. 352); a na Vinici: »Vsaki snopek po merico, Rázstávica tri, četiri«. (»Slovan« ondu).

⁶⁾ Nm.: »prevezac« (= prevezec); tako tudi malo dalje v »binkoštnem kolu bratoc« nm.: bratac (= bratec). Dodajem, da piše naš svedok a, e in o jako točno.

⁷⁾ »Vsaka trta po vedarce« čitamo v »Slovanu« 1887; str. 379 v národní pesmi z Vinice. — Pis.

⁸⁾ »Kega« (kot i besedo) napisal je naš svedok trikrat zapored namesto: »ké ga«; t. j. kjér (kdér) ga rodila, [tam ga] povila. »Tudi Metličanu je »ké« kjé in kjér. Večina Belih Kr. rabi s Hrvati in Srbi vred vprašalno obliko sploh tudi za o ziralno.

⁹⁾ To se ponavlja za vsako 2. vrstico.

¹⁰⁾ V matici: . . . »križem prekrížem«. — Menda »lapsus calami«?

Koja bo znala „najlepšej“ peti,
Ta bo Jezusa zibala.
Grlica znala „najlepšej“ peti:
Tutaj, nunaj, Jezus gospod,
(Jezus gospod), ¹⁾ Marijin sin.

Iše govoro Marija:
Ti boš z mano putovala;
Ti boš Jezusi pesterna
Marija Boga rodila,
Ker ga ²⁾ rodila, povila.

Po našega drugega svedoka besedah popévali so — ali kakor od 5. vrste svojega rokopisa dalje, on rajši piše književno — »peli« so te dve (»dvej«) pesmi dečáki in dekleta o »veliki nôči«, kadar so »kolo igrali«.

Povedati mi je tudi po pravíci, da njemu ne rabi nikdar beseda »dečáki«, nego samo beseda »fanti«, »fantji«, ali pa tudi navadna književna oblika tej tujki: »fantje«, pa tudi »fantja«, dasi mi piše vč. gosp. župnik Režek, da pravijo v njegovi župniji (kamor spada tudi Predgrad) sploh: »fant«, pl. »fanti« (a ne: »fantje«).

»Od kraja do konca ali »od konca do kraja (kakor ti je drago, oboje je národno in pravilno) rabi on i za »deklice« — samo navadno književno lice: »dekleta«, ki mu ga nismo kratili, premda nam »deklice« bolj ugajajo od »deklet«, pa samo zato, ker so deklice po resnici in po slovnici vedno »ženskega« spola; »dekleta« pa — dasi tudi »ženske glave« — po slovenski slovnici nekakega »srednjega spola«, ki ga ni na vsem voljnem svetu. Zato ni čuda, da pravijo nekateri Slovenci namesto: lepo dekle in »lepa dekleta« — rajši po prirodnem spolu: »lepa deklè«, »lepe dekleta«. ³⁾

Pa poslušajmo rajši, kako so popevali v Predgradu v kolu »o binkoštih«. (Začetek nam je že znan, ali nas pa vsaj spomina prve pesmi, zapisane v Trgu oziroma v Predgradu.)

7.

Zbiraj se, zbiraj, lipi zbor
'Seh lipih, mladih djevojak
I 'seh lipih junakov!

Prvo kolo djevojačko,
Drugo kolo 'se junačko,
Tretje kolo 'se snašinsko.

¹⁾ V matici izpuščeno. Prim. zgoraj . . . „Jezus gospud, Marijin sin.“

²⁾ Tù je tudi v matici napisano takó: „ker ga“ (= kjér ga), a ne: „kega“. Baš ta nedosledna pisava kaže pa (gledé na „kega“ v prvih vrsticah te pesmi), da se ni v zadnji ne sme misliti na naš navadni „kér“ (quia), niti na „kega“ (4. skl.) iz „kí“ (quem), pa ni na „kòga“ (quum eum), dasi je ta ò (v „kò“) po belokranjski govoriti bliže zamolkemu e nego glasu o. — Pis.

³⁾ Isto velja o besedi: »deklič«, ki je po slovnici celó moškega spola; a po-kojna mati mi je tudi vedno govorila po prirodnem spolu: „lepa vrstna deklič“; „lepe vrstne deklič“, a ne lep deklič“, „lepi deklič“ itd. — Pa zakaj ne takó? — Zato, ker je priroda jačja od slovnice in od . . . „železne doslednosti“. To sem izkusil tudi že . . . sam pri sebi. — Pis.

Gledala ga z Rima gospa!
 Ne glej ¹⁾ kolo (sic!), rimska gospa!
 Ja ne morem ²⁾ od žalosti,
 Dje moj dragi druge ljubi.
 — — — — —
 — — — — —
 Drugoj kupi zlat prstenac;
 Meni neče svinčenoga!
 Iše ³⁾ brat bratcu (»bracu«) govori:
 Ženi ti mene, bratoc moj!
 »Jast« bi te ženil rad, prerad,
 Al' te nemam dobro ke, ⁴⁾
 Ko te neču ko Ane, ⁵⁾

A Anice doma ,nej'.
 Anica prošla prek morja
 Žlahtnega »gvanta« kupovat,
 'Se žlahtnega skerletnega.
 Iše brat bratu govori:
 Prodaj ti meni beli grad
 'Se iz drobnega kamenca,
 'Se iz žutega bisera,
 Kam ⁶⁾ bi »ja« (k) gradu dohajal
 Od moj'ga grada do moj'ga ⁷⁾
 Iše brat bratu govori:
 S toga ne more ništa bit'.

Okrepivši se s sladko vinsko kapljo, oglasili so se zopet (»spet«) dečaki takó: z uprav srbskim početkom, ki se nahaja v Vukovih knjigah: »Srps. n. pjesme« takó često. Povse pravilna je tudi národna mera prvih devetih ,desetercev' (trohajeve):

— v | — v | — v | — v | — v
 »Mili Bože, čuda velikoga, ⁸⁾
 Ke ⁹⁾ izbije mali velikoga.

Takó se završuje zanimljivo poljansko kolo v Predgradu.

(Dalje prihodnjič.)

- ¹⁾, ²⁾ V matici: „ne glej“, „nemorem“ — po hrvatskem (in srbskem) „pravopisu“.
³⁾ Tudi Metličan veli „iše“ nm. „še“.
⁴⁾ Kjé (kde). Prim. poprejšnjo opazko. „Pastrovići“ obično govore „ge“ mjesto dje Vuk: „Srps. n. pjes.“ I. (1841) str. 78. op. 45.
⁵⁾ To je: Ko te nečejo (druge) nego Ana (Anica). — Pis.
⁶⁾ „Kam“ tù = kamor.
⁷⁾ Pravilno bi bilo: „Od svoj'ga grada do svoj'ga.“
⁸⁾ Istotako pri Vuku n. pr. I. (1841); str. 470 v pesmi iz Risua. Menda samó po zmoti zapisal je naš svedok: „čude velikoga“.
⁹⁾ „Ke“ tù = kò.

Revež.

Obraz z 1—kega pogórja.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

dkar sem ga poznal, bil je revež! Če je še otroče v tanki srájčici boječe — kakor prepelica iz žita — prišel na vás od očetove koč, stoječe ónikraj vode v brégu, ne da bi z nami igral, pač pa, da bi zdaleč gledal, kako smo igrali drugi otročaji — nastal je takoj hrup in planili smo za njim, da je bliskoma

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

II. Poljansko kolo.

c.

Kolo v Predgradu.

(Dalje.)

Po nevšečni nepriliki završilo se je to kolo v zadnjem zvezku prerano. Po predzadnjih dveh vrsticah tega spisa na str. 500 čitaj dalje:

8.

Puška puče¹⁾ iz drugoga kola
I ubije Ivana junaka.
Igraj kolo dva luga zelena!
,Niso' ono dva luga zelena,
Več je ono ,ta' zvezda danica,

Na nji kola²⁾ Marija divica,
Sinka Boga naručaj držijo.³⁾
Pomozi Bog, pomozi Bog!
Nápi(j) meni, a jaču tebi.

Navada je po svedokovih besedah »kolo igrati« (v Predgradu) o veliki noči, o binkošti, na svetega Janeza krstnika god, o božiču (»o božiči«), na sv. Štefana, na sv. Janeza,⁴⁾ na sv. tri kračje in na novo leto.

Zanimljiva in jako važna za našo razlago je svedokova opazka, da si izbirajo dečáki neveste ali odrasle déklice za ženitev po navadi samo v kolu,⁵⁾ (kakor se znani po velikih mestih gospodiči z gospodičinami na očitnih in neočitnih plesih po dvorinah ali sobanah).

¹⁾ V matici bilo je že prav tako napisano hrv.-srb.: »puče«, potlej pa z isto roko ,popravljen« t. j. pokaženo tako: »puči«. — Premotilo je pisalca najbrže nsl. lice: »póči«.

²⁾ Od hrv. »kolati« = nsl. sukati se (kreisen, sich im Kreise drehen). Pogrešam tega glagola pri Vuku; rabi pa i Žumberčanom (»Vlahom«).

³⁾ Namesto: drži. Spomina je vredna ta posebnost, da se govori tu tudi o Mariji devici v 3. množni osebi, kakor govorimo Slovenci o takih osebah, katere posebno pošujemo, a vendar svetnike in svetnice, [tudi Marijo devico], dà, celò Boga tikamo po stari navadi. Prim. tudi str. 498 (6).

⁴⁾ Ivana evangelista (27. decembra meseca).

⁵⁾ Po matici: »Navada je le takrat, kadar se kolo igra, da se dekleta fantjam (sic) dopadeta (sic), in fanti dekletam takrat, kadar je kolo, si fanti dekleta za ženitvo izbirajo navadno«.

Po tem se vidi, da pesmi, ki smo jih imeli v mislih iz početka, niso izmišljene povse, nego da se oslanjajo na resničen naroden običaj, ki se vrši med Belimi Kranjci pri Poljanah (oziroma: v Poljanah) še dandanes.

Navadno se tudi v Predgradu začne kolo igrati »šele po večernicah« t. j. ob 3. ali 4. »popoldan« ter se igra do 8., do 9. ure zvečer; a na sv. Ivana (tu »Janza«) evangelista¹⁾ začnejo précej ob »pol enajste ure, pred poldan«, ter igrajo do dveh »popoldan«.²⁾ Potlej gredó »grejo« južinat; po južini, ob treh ali štirih³⁾ začnó »začnejo« pa zopet ter igrajo do 9. ure zvečer.

Če je lepo vreme⁴⁾, pridejo tudi drugi ljudje z vseh stranij kola (»kolo«) gledat, ne samo iz druge vasi, nego celó s Hrvatskega (»is hrvaškega«).

»Navadno je«, dodaje naš svedok, »de enkrat, skačejo«, kedar kolo igrajo, in spet počasi okoli »kolajo« in pojejo vsake vrste pesmi in tudi druge pesmi, in se veselijo.«

Na sv. »Janeza krstnika dan ali god« je pa taka navada: Zvečer ob 8. uri se zberó »zberejo« iz vse vasi dečáki (»fantja«!) in dekleta, vzamejo najprej »narprej« voz, in s tistim vozom »grejo in začnejo prec od kraja vasi po hišah drva zbirat(i)«. Vsaka hiša mora nekaj (»nekej«) drv dati; če ne, vzamejo si jih dečáki sami. Po vsi (»celi«) vasi pobirajo drva od kraja do konca vasi. Potem odpeljejo tisti (»otpelajo tista«) voz drv četrť ure daleč (»deleč«) od vasi blizu ceste na »eno« trato, in naložijo ter zakurijo ogenj⁵⁾ »strašno, strašno velik in pri tistem »ognji« kolo igrajo, . . . tudi plešejo in se veselijo ter različne pesmice popevajo vso božjo noč do belega dne, vsi skupaj«. ⁶⁾

Tudi iz druge vasi pridejo dečáki kola (»kolo«) gledat, pa le tisti, »kteri se imajo dobro skupaj« z domačimi fanti, in kteri se upajo priti. Drugi ne smejo priti, zato ker se précej pokarajo (»skregajo«), napósled (»nazadne«) še stepejo; ali to se malo kedaj (»kdaj«⁷⁾) zgodi.

Kedar je že ogenj zakurjen, ondaj (»takrat«) se začne kolo, ki je »strašno veliko« — iz vse vasi dečáki (»fantje«) in dekleta, ki po-

¹⁾ Prim opazko na str. 551.

²⁾ V matici uprav: »do dveh urah popoldan«.

³⁾ V matici: »ob treh ali štereh urah«.

⁴⁾ V matici: »čeje leipo vrejme«.

⁵⁾ V matici tù: »ogein«; (pozneje pa: »pri ognju«).

⁶⁾ V matici: »in vsake sorte vrsne pesmice pojejo celo božjo noč usi ukup fantja in dekleta«.

⁷⁾ Metličan izgovarja razločno: »kèdaj« s poluglasnim, naglašnim è (è); zato pišem tudi: »kedar« (a ne »kadar«).

pevajo vsake vrste pesmi¹⁾; »ampak jest' bom«, velí naš svedok, »le
ano pesem izpisal, ktero nar pred začnejo peti«:²⁾

Sveti Ive kres nalaga
Na Ivanje ,zvečer na večer',
'Si kresniki na kres dojde
Na Ivanje zvečer na večer.
'Si kresniki in kresnice
Na kres dojde na Ivanje.

[Na Ivanje zvečer na večer«³⁾];
Samo nije rože Margete
Na Ivanje zvečer na večero.
Roža Margeta doma se spleta
Na Ivanje večer na večero.

9.

Zbiraj se, zbiraj, lipi zbor,
Pojdmo v kolo, dragi moj!
Malo cupni, malo lupni.⁴⁾
Da se trese celi dom!
Z okom sevni, grlom pevni,
Nogom skoči kako grom!
Noga lahka, srce zdravo,
Kolo leti kako ,djavo(l)'.⁵⁾
,Poskočice' djevojčice,
,Kaj' so htele, to so i⁶⁾ smele.

,Daj' nam brate — ?) piti
,Dej' nam iz vrča vina uliti⁸⁾
Poj(d') sim⁹⁾ brzo pa natoči
Da nam bratja bol(j) poskoči.
Jasno je nebo široko,
Žarko je sunce visoko,
Moja draga je daleko
U¹⁰⁾ sred kola u¹¹⁾ popreko,
Preko gleda na mene
I na o v u do¹²⁾ mene.

10.

Hvatajte se kola toga,
Od višnjeg' je ono Boga;
S rukom drži bratac brata,
Blizi srca njega hvata.
Muzik¹³⁾ svira, srce dira.
Kolo, kolo muzik svira,
Noga zemljo¹⁴⁾ ne dodira.
Dajmo, brate, ijujuju!

Momci čili podvikuju.
Muzik svira, ne da mira,
A još više djevojčice,
,Njihe' oči i nožice.
,Dej, brate, ijujuj!
Kteri bi takov momak bil,
Ke (ki) se ne bi pošalil?

¹⁾ V matici: »in tudi pojejo vsake sorte vrsne pesmi«.

²⁾ Malo poprej čita se v matici: »navada je nar poprej tola pesem peti«. (Tako: »tola« nm.: »to-le«) pravijo v takih slučajih mnogi Gorenjci) Pis.

³⁾ V matici izpuščena je menda jedna vrstica; kajti ondi čitaš (soper mero) tako:
»Na kres dojde na Ivanje zvečer na večer«.

⁴⁾ Prim óno ,dubrovačko': »hopa, cupa, skočmo bolje«, ... ki se čuje tudi v Lonji (v Posavini), »Arkiv« VII 287.

⁵⁾ Vrag (hudič).

⁶⁾ Ta i je odveč

⁷⁾ [vina?]

⁸⁾ Pravilneje bi bilo: »Daj nam 'z vrča vina viliti«.

⁹⁾ V matici: »Poj sum«.

¹⁰⁾ In ¹¹⁾ v matici v.

¹²⁾ Tù »do« = polag (poleg).

¹³⁾ V matici tù: »muzikant«, ki je pa je za ,osmerca' malo predolg; a malo niže čitaš tudi v matici dvakrat pravilno: »muzik (izr. mûzik) nm.: »muzikant«.

¹⁴⁾ Nm.: zemlje. Tudi v srbskih narodnih pesmih čitaš pogostem kazalnik ali tožilnik (acc.) namesto zanekalnega roditelja (genet. negationis).

Veselje prikipelo je do vrhunca. Zato prijatelj! ne čudi se, da se je baš v zadnjih treh vrsticah malo pokvarila — méra; kajti o taki priliki pévec, vès v ognji, ne utegne šteti ... zlogov na prste, kakor ti.

»In to je use resnica, kar je tukaj popisano, in 'gljih takú' imajo navado.« — S temi besedami završuje stoprav drugi naš svedok, Jure Ráde iz Predgrada, svoj zanimljivi popis. —

Gledé jezika v poljanskem kolu, treba pritrditi Kobétovim besedam (str. 415), in to za sedanjó dôbo s tem popravkom, da se popevajo v »poljanskem kolu« pesmi večinoma v srbsko-hrvatskem narečji, pomešanem kolikor toliko s slovenskimi besedami in oblikami. Po oblikah: »lipi (zbor)«, »divojak« (gen. pl.) v 1. oziroma 2. kolu poljanskemu (str. 493), »kî« (494) v 3. pesmi pa sodimo, da je — kakor v Metliko —, tako tudi v Poljane najprej dospelo hrvatsko (čakavsko) kolo, s časom se mu pa pridružilo tudi srbsko.

Beseda v igri: »Most«, ki ne spada vprav v »kolo« je pa, kakor v Metliski igri istega imena, slovenska (razven nerazumnega: »Brojeli broj bronjke broj«); slovenska je tudi 2. pesem (str. 493):

»V našem polji zlata jablan«.

Po pobožnih pesmih, ki se vrsté s posvetnimi, vidi se krščanstva velik vpliv, kakor v naslednjem »žumbersku kolu« — tudi v »poljanskem«.

Izvirna in prekrasno povedana je v tém kolu tudi národna misel, da je kolo uprav od »višnjega (t. j. najvišjega) Boga«, dočim bomo slišali skoro, da ga je nekdo izvajal celó — od vraga, a posredno ... od Turčina.

II. Kolo na Vinici in po njeni okolici.

Razglasil je bil dr. E. V. po lanskem »Slovanu« (str. 380), da se tudi okrog Vinice, kakor povsod ob Belokranjski Kolpi igra še »kolo«, posebno o božiču, da mu je pa gosp. Fr Trošt, nadučitelj na Vinici, poslal nekoliko »pripevek« k igranju, a brez izjeme same četverovrstne gorenjske in koroške, ki jih je utegnil tam zatrositi kak krošnjár, da pa drugod popevajo v »kolu« menda še prave domače popevke. — Zato sem istega vrlega narodnjaka, gosp. Trošta, letos pismeno naprášal in res tudi naprosil, da je blagovolil še povpraševati na Vinici in okoli Vinice po pravih národnih pesmih te vrste. Uljudni gosp. nadučitelj priobčil mi je napósled več nego sem si bil v nadi. Bodi i njemu zaslužena očitna hvala za to.

Po njegovem poročilu igralo se je nekđaj »kolo« na Vinici na malem holmci »na Majeru«, in to o božiču in naslednjih praznikih, vselej po večernicah. Nekaj jih je plesalo na prostoru, napravljenem vsred »snežne gladine«; a drugi so gledali ter se zabavali¹⁾ z raznimi opazkami o plesalcih in plesalkah.

»Petje« — piše gosp. T. — »bilo je mnogovrstno, a le malo tega sem mogel zaslediti«.

Pravo kolo so igrali še okolo in do leta 1870, a zatrla se je, in to največ z vplivom častite duhovščine, kateri so gotovo neugodne bile kake »nerednosti«.

V starini bilo je sicer nekoliko izvirnih pesmic pri tej zabavi, a to že pred več nego 30 leti, dočim so se pozneje popevale »navadne národne popevke«, kakeršne so n. pr. Vodníkove okrogle in druge. Ena izmed starih začenjala se je tako:

I.

Mera: —u | —u | —u | —u
—u | —u | —u | —u

»Hajdi, hajdi, draga moja,
Hajdi brzo, milena,
Kolo igrat, duša draga,

L'jepa ti, devojčica!²⁾
Igraj brzo i veselo,
Mlada moja rožica!«

»Dalje« — velí gosp. T. — »nisem mogel spraviti«.

»V sosedni fari še zdaj plešejo kolo — na Vrhú, — a samo po 4 do 5 parov, in to ženske in možki, a ne ravno, da bi jih bilo enako število;³⁾ pesem je pa »sedanja národna«.

»Národne v »kolu« so tudi te:«

2.

Mera: —u | —u | —u | —u

Fantič pride pod okence,
Potrkal je na polkence;
Mamka pa prav'jo, kje je ključ,
Da grem — po luč.⁴⁾
Fantič se je svetlobe bal,

Klobúk si je na glavo d'jal.
Fantič pride na sred vasi,
Zavriskal je na vse strani;
Mamka pa prav'jo: fant gre v vás,
»Ki ima — lep glás!«⁵⁾

¹⁾ Po našega gosp. svedoka svedočbi rabi Viničanom glag. »zabavljati (komu) za nemški: necken, schimpfen, spotten; »zabavati se« pa za nemški: sich »unterhalten«. (Hrvatoma in Srboma znači pa »zabavljati se«: sich unterhalten.)

²⁾ »L'jepa«, a vender »devojčica (nm: d'jevojčica).

³⁾ V prvem dopisu poročal mi je gosp. T., da igrajo »kolo« na Vinici, na Vrhú in po bližnjih vaséh dečáki (»fantje«) in dekleta vkupno na božič in o svetkih, da se je pa ta navada v tem času opustila že močno.

⁴⁾ Pravilneje bi bilo: »Da grem [précej po svetlo] luč«.

J. N.

⁵⁾ Kí nm.: ker. Zarad mere mislimo si pa tako: »Zató ker, 'ma takó lep glás«.

J. N.

3.

Mera: 0 — | 0 — | 0 — |

Visôke sò goré,
Zelêni travniki,
Pa gládke sò stezé,
,Kod' mi moj fántič gré.
Petelinček ¹⁾ je zapél,
Danica je prišla;
Fántiček slôvo vzél,
Se dèkle jókala,
Molči, molči ljubica,²⁾
Se bomo videla;

Pod tvojim' okenci
Se trav'ca zelení.
Na glavci klôbuk 'mam,
Za njim pa ,pušcl' lep
Ta pušcl' tako lep,
Da ga mógel cesar vzét'.³⁾
Hribci zdaj odganjajo,⁴⁾
Sneg je preč in preč,⁵⁾
In rožice rastó,
In ní je zíme več.

4.

Mera: 0—0 | 0—0 |

0—0 | 0—

Štiri muzikanti,
Naredite eden marš⁶⁾
Me bôte spremili,
Ker pojdem čez vás.
V Ljubljano sem prišel,
So m(i) dali nov ,gvant',
,To' flinto soldačko,
Soldat moram bit'.
Eno dèkle sem imel⁷⁾
Še mlajšo⁸⁾ kot jaz

Stanuje na Kranjskem,
Na Laškem pa jaz
Pozdravljena bódi
Ta kránjska zemljà,
Ki nótri stanúje
Ta ljub'ca mojà.
Eno⁹⁾ pismo sem pisal,
Na dom ga poslál,
Me zmérom skrbélo,
Kakó je domá.

5.

(Mera različna.)

Da sem znala,
Ne bi se udala,
Da je Ivo
Čuden pijan'c;
Pije po noči
Do belega dana

Pak od zore
Do temne noči.
Kad lunica sveti,
On prolazi
K svojoj dragoj ljubici.

¹⁾ »Petelin« pripadal bi tù bolje, a samo zarad mere.

J. N.

²⁾ Nm.: »Molč' mólči ljubica«.

J. N.

³⁾ Nm.: B' ga mogel césar vzét' [= da bi ga mógel césar vzéti].

⁴⁾ in ⁵⁾ Nm.: Hribci odganjajo — In sneg je preč in preč.

⁶⁾ Nm.: »Nar'dite (zagó'd'te) en mārš«.

⁷⁾ Nm.: »En' deklè sem imèl« (po gorenjski); a Beli Kranjec greši rajši soper mero nego zoper slovnico.

J. N.

⁸⁾ Tù je bila zopet priroda jačja od slovnice.

⁹⁾ Nm. po gorenjski: »En' pis'm sem pisal.«

(Dalje prihodnjič.)

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

(Dalje.)

IV. Žumbersko kolo.

a.

Kolo v Marindolu¹⁾ in v Bojancih.

Da se Metličani in drugi Beli Kranjci niso stoprav od novih naselnikov: Žumberčanov ali Vlahov (kakor jih zovejo nekateri sosedi še dandanes) navzeli sedanjega »kola«, utegnem do kraja dokazati z Žumberskega kola načinom in besedami.

Preč. gosp. Ivan Šašelj poroča mi iz Adlešič takó: (Bodi tudi temu dičnemu narodnjaku zaslužena očitna hvala za to ljubav!) »Pri nas v naši fari« (piše gosp. Š.) »ne poznajo več »kóla«, in kolikor znajo naši ljudje za to, — za kolikor se spominjajo —, niso igrali; »kólajo« pa še naši »susedi: Marindolci in Bojanci²⁾: prvi o Božiču in Pétrovem,³⁾ drugi pa na Júrjevo in »uskrni ponedeljak.⁴⁾ A kólajo vsi skupaj: možje, žene, dekleta in dečáki, tedaj ne kak spol záse.

Popevajo pač pri »kolu« in »kólanji«, a ne kakih gotovih (stanovitnih) pesmic. Vsak »donese« sabo báril vina (dva ali tri, požunce,⁵⁾ in s tém v roki »kólajo«. V sredi pa stoji mož, ki ima báril⁶⁾ s kakimi desetimi požunci. Kdor izpije pri »kolu« vino iz barila, temu dotoči mož iz srede. Kólajo pa Marindolci in Bojanci vselej le pod milim

¹⁾ Namesto: »Marijindol« govori se med Žumberčani ali Vlahi in med Belimi Kranjci sploh: Mářindol, Marindolci. (Metličani izgovarjajo: Mářn'dol, Mářn'dolci, Mářn'dolke.

²⁾ Prim. »Zgodovino fará Ljublj. škofije«. Izdaje A. Koblar IV. zv.: »Zgodov. Adlešičke fare na Belokranjskem«. Spisal Ivan Šašelj 1887; 14. I. N.

³⁾ »Petróvo«, o »Petróvem« veli Metličan temu dnevi; a vender Pétrovo (a ne Petróvo) déte itd.

⁴⁾ Vuzámski ali velikonočni ponedeljek.

⁵⁾ Požúnc = Požunska vinska mérica (stare, večje mére bokal). Prim. pri Vuku »rječn.« 527 p. b.: »Požunac« in pri Ivanu Filipoviću p. b. »oka vina«: eine Mass Wein.

⁶⁾ Metličan izgovarja »báril«, m. (gen. barila); pa v tem slučaju rekel bi on »barilec«, kajti (leseni) báril mu je mnogo večja posoda od (lesenega) barilca, ki drži po 2—6 požuncev, in ima pri »vranju« (vehi) spleteno ročo, da ga nosiš lahko v roki. Še manjšemu barilcu pravijo Metličani in okoličani »barilček«. — Barilec je tedaj = »pútrih« (izr. pútrh).

nebon sredi vasi ali pa okoli c rkve.   al, da nisem mogel ve  se-znaniti. Leto nje Jurjevo Vla sko bilo je namre  na v liko soboto ... a ta dan je pri nas jako p dalo, da nisem mogel iti na Bojance ogledat si tega starega običaja.

b.

Kolo v Bra ljevicah.

Po bratovem poro ilu igrajo  umber ani »kolo« o bo i u, o v liki no i (»uzkrsu«), o binko stih in drugih veselih svetkih (»blagdanih«). Nala  se je bil odpravil v nedeljo, 6. majnika meseca t. l. (leto nji pravoslavni ali starov rski »uzkrs«¹⁾ dopoldne o lepem vremeni med  umber ane v Bra ljevice, uro dale  od Metlike (za »Vinomerom«) nad ,R dovico, Rad  i in ,Dra i i', da bi videl sam, kako igrajo  umber ani »kolo« in  ul, kaj in kako popevajo.  e zdale  je  ul kako so grmeli mo narji v »Ka tu« (v Ka  i), kder je bila v lika ma a.

„Popoldne“ (po obedu pri dobrem znanci v Bra ljevicah) prispe tam iz Metlike tudi  e neki gospod, rodom  eh, z mladim Hrvatom (Samoborcem). Vsi trije prejdejo zdaj na gri  nad vasjo, kder stoji sv. Jurija c rkvica ... , pred c rkvico je pa prostorna tratina, na kateri se kolo igra.   al, da ta dan slu ajno ni bilo »v likega kola«, zato ker so se bili dogovorili, da ,ga' b do igrali v ponedeljek po ve ernicah t. j. na ,J rovo pro  enje', kamor pride vsako leto mnogo  umberskega sv ta. Vender je stopilo v kolo pet »plesacic« (dve »djevojke i tri snahe«), pa prijem i vsaka svojo sosedo na levo in na desno z rokama za pas, za ele so (v krogu) kolo igrati, pomikajo  se na levo in popevajo  :

» e e Marko Kraljevi « itd.

»Uprav so ,dja ile',²⁾ zato nisem mogel — pi e mi moj svedok, dobro razumeti besed;  ul sem tudi pesem:

» etala se Mandalena« itd.

Pa so skoraj nehale, zato ker niso hoteli st piti v kolo »momci« ki »kolo«  e-le prav o iv . Pre . g.  upnik Ka  anki, g. Abodi , pravi, da popevajo v kolu same juna ke pesmi. Ker nisem mogel v ponedeljek na »kolo«, poslal sem glas, naj pride k meni  na Bra ljevka, katera zna »kolo popevati«.

Pri la je nap sled iz Bra ljevic »pjeva ica Angjelina Vukasanovi «, in prinesla sabo naslednjih devet pesmic. Prvih  est pisala je ,o e-vidno' mo ka roka, druge tri pa ona sama dosti pravilno s t m dodatkom pod svojim podpisom:

»Bog po ivi popjeva a i slu a a!«

¹⁾ Po Vuku (na sluh ali ,foneti no': »uskrs«).

²⁾ Po doma e: »Angja«.

»Žumberačkoga¹⁾ kola pesme«.²⁾

I.

Šeće³⁾ Marko Kraljeviću
Po Novome⁴⁾, bielome
Niš na Marku od odjela
,Nek' košulja od pajmuka⁵⁾
Po njoj se je opasao
Britku sablju pripasao
Sablji svojoj govorio:
Sablja moja, 'hvala' moja
ako nebuš čela seči,

Da ču tebe razkovati
,Dobrim konjem' na podkove
,Djevojkami' na kusture,⁶⁾
Snašicami na iglice
a ,junakim' na ostruge.
Da, prokleti ,kolovodja',
Tko te knjiga naučio?
Materina sirotinja
I ,otčeva' zla baština

2.

Šetala se Magdalena⁷⁾
Sve uz Dunaj i niz Dunaj
Sastala je Majku božu;
Pitala je⁸⁾ Majka boža:
,Kamo šećeš, Magdalena' (sic!)?
,K Majki božoj na Volavljec.
Sastali je⁹⁾ ,dva angela':

,Vrn' se natrag ,Magdalena',
Tam su vode ,poduboko'
Tam su gore ,povisoko'.
,Nit je dalje,
Nit je više,
Morem stati valje,¹⁰⁾
Nit¹¹⁾ se s perom piše.«

3.

Kad se ženi jasna mjesčina,
Lepo je ona svate sakupila:

Zastavnika Boga velikoga
Za kumpara¹²⁾ Nikolu svetoga

¹⁾ Uprav tako napisano v ,moškem' rokopisu po sedanji hrvatski književni pisavi, dasi čitamo v 3. pesmi: »Žumberska« (a ne »Žumberačka) djeca«.

²⁾ »Pjevačica« Angja napisala bi bila brez dvojbe: »pjesme«. (Puščal sem obéma vsakemu svoj pravopis). Kesneje sem pa zvedel, da Angja ne zna pisati, da ji je tedaj i zadnje 3 pesemce napisala nečija druga roka, dasi je podpisana »Angjelina Vuksanović«.

³⁾ Šeta = šeta se.

⁴⁾ Novi (gen. Novoga). Tako je ime več krajem na Hrvatskem, v Dalmaciji, v bosánski (nekdanji turski) Hrvatski itd.

⁵⁾ N.m.: »pamuk«; po naše: ,pávola', t j. drevesna volna (Baumwolle).

⁶⁾ Kustura (belokr. kostura), Schnappmesser, a vender ne ,pipeč', nego nekaka ,britva'; pa ne za ,britje', nego za rezanje sploh. Beli Kranjec veli namreč (s Hrvatom vred) »britva« ne samo »britvi za britje« (Rasiermesser), nego vsakemu sklepcu (Schnappmesser, Taschenmesser) — razven »kosture«, ki ima to posebno ime; a Srbu je »kustura« vsak slab nož (Schimpfwort für ein Messer; Vuk. 317).

⁷⁾ »Mandalena« po domače.

⁸⁾ in ⁹⁾: »je« tù = ju (nsl. jo).

¹⁰⁾ Morebiti: dalje(?); kajti tù ne pripada »valje«: odmah (mahom).

¹¹⁾ Morda: (= neg', nego)? —

¹²⁾ Za kuma (nsl.: za botra, ,kométa'); iz talijandščine. Na Notranjskem pravijo »kompere« tudi vsakemu človeku, kakor pri nas »boter« ondaj, kedar ne vemo, kako bi mu rekli. — Lahko, da so Žumberčani to tujko prinesli nekaj sabo od Senja (Zengg').

Starešinu Iliju svetoga
Za svatbico — zvezdico Danicu.
Kad je zvezda dare podielila,
Bogu (je¹⁾) dala Nebo i visine,
Petru dala ljeto i vrućinu,
A Nikoli more i brodove

A Iliji striele i gromove.
Rodilo nam žito i pšenica,
Da su zdrava sva Žumberska djeca!
Svim delijam pjesma na poštenje;
Daj nam Bože zdravlje i veselje.
Svim nam skupa i svakome zase!

Izvir voda izvirala
Iz kamena studenoga;
Na njoj pije konj ,želenko²⁾
Na sedlu mu zapisano:
Sveti Petar i Nikola
I Jovanu krstitelju,

4.

Koji kersti svako drvce,
Samo neće trepetljivke
Koja treplje usred ljeta
Usred ljeta bezu vetra
Usred zime bez studeni.

Šetao se ban Ivane
Po liepoj Banjoj Luki³⁾
Pred njim ljuba konja vodi;
Al' je tužna Angjelija;
Al je pita ban Ivane:
,Što si tako tužna jako?'

5.

»Nepitaj me ban' Ivane,
Kako nebi tužna bila?
Tri sam kćeri pondala,
A tri sina oženila,
Da si nisam majke vid'la,⁴⁾
Ni majkina gošča⁵⁾ bila.

Hvalila se Hvalisava,
,Da' ona neće pojt' za stara,
Nek⁶⁾ za mlada golobrada.
To začuo stari starče,
Uzme ,škare⁷⁾ pa odreže brke,
Uze britvu pa obrije bradu;
A onda dodje Hvalisavi:
,Hvalisavo, bi li pošla zame?
Ja ti imam vole vitoroge,
I ja imam žita o tri leta

6.

I ja imam čizme do kolena.«
,Što su tvoji voli vitorogi,
To su (,ti') miši štakorovi;⁸⁾
Što su kuće o tri kata,
To u kući paučina;
Što je žito o tri ,lieta'
To ti prah o tri lieta;
Što su čizme do kolena,
To ti brada obrijana.«

7.

Kladila se⁹⁾ vila i djevojka,
Koja će ih prvo uraniti,

Dvor pomesti i vode ,donieti'.
Mudra bila gizdava djevojka,

¹⁾ Ta »je« je gledé na méro odveč.

²⁾ N. m.: zelenko (Apfelschimmel; po Vuku i Filipoviću; nsl. pa »Grauschimmel« po Šmigocu i Drobničju).

³⁾ Po . . . Banji lóki (Banjaluka v Bosni).

⁴⁾ Uprav slovenski.

⁵⁾ Gostinja (Gast weibl.); — ⁶⁾ neg' (nego).

⁷⁾ To besedo čuješ namesto prave domače: »nožice« (f. pl. tudi v Slavoniji.)

⁸⁾ Štakor (tudi belokr.): podgana; pa ni ta, ni ona ni domačega korena. Čehi pravijo, tej živali: německá myš; zakaj, — to ugane lahko vsako déte.

⁹⁾ Vadjala se ali stavila je.

Mudra bila, mudro se sjetila.¹⁾
 Ona zove pticu lastavico:
 »Ta Boga ti, ptica lastavico,
 Kada prvi, pietli' zapjevaju,
 Ti doleti i mene probudi!« —
 To je, lasta' za Boga primila,
 I za Boga i za posestrimstvo.
 Kad su prvi pietli' zapjevali,
 »Doletila' pak djevojku budi:
 Hajd', ustani, gizdava djevojka'!
 Dvor pomesti i vode donesti.²⁾
 Dok djevojka, 'bieli' dvor pomela,
 Istom vila od sna se prenula;

Legoh spati, Boga zvati
 I prečistu Božju mati (sic!)
 Bog se javi na nebesi[h]
 Sa andjeli i čudjesi;
 Nebesa se otvoriše,
 Andjeli se pokloniše,

Hrani majka tri nejaka sina
 Svoj trojici⁴⁾ ime nadjenula:
 Prvom ime: sjajna mjesečina,
 Drugomu je: žareno sunašce,
 A trećemu: tihana godina
 Prvi majci ovak' govorio:
 »Ja sam, majko, ponajbolji ranko⁵⁾
 Jer ja jesam sjajna mjesečina
 Koja sjaje po svu, 'božju' noću«.

Dok djevojka vodice, 'doniela',
 Istom vila, 'bieli' dvor poniela.
 Al' govori, 'prebijela' vila:
 Ta Boga ti, gizdava djevojko,
 »Tko je tebe od sna probudio,
 Mene vilu gorko prevario?«
 Al' govori gizdava djevojka:
 »Ne budali prebijela vilo!
 Bog mi posla pticu lastavicu,
 Ona me je od sna probudila,
 A i tebe tako prevarila,
 Jer sam prije mlada uranila«.

8.

Krst³⁾ na nebu, krst na zemlji
 I sa mnom je u postelji.
 Krst me čuva do, 'pol noći',
 Angjel Božji od, 'pol noći'
 Mati Božja do svijeta (sic!)
 »A sami Bog do vieka'. (sic!).

9.

Drugi majci tako govorio:
 »Ja sam majko ponajbolji ranko;
 Jer ja jesam žareno sunašce
 Koje grijem sirotice na svietom.«⁶⁾
 Treći majci stao govoriti:
 »Ja sam, majko, ponajbolji ranko;
 Jer ja jesam tihana godina,
 Koja rosi po polju pšenicu,
 Da se raue⁷⁾ sirotice jadne.«⁸⁾

¹⁾ Domislila.

²⁾ To lice je uprav slovensko; kajti pravi Srb ali Hrvat veli (juž.) donesem, donijeti ali doniēti, kakor je v tretji vrstici te pesmi napisala i naša pevka. Tri vrste niže piše zopet pravilno po hrvatski pisavi: »doniela« (a ne: »donesla« itd.

³⁾ Križ.

⁴⁾ Besede: Dvojica, trojica, četvorica, petorica itd. značijo Hrvat ali Srbu toliko (2, 3, 4, 5 itd.) oseb, a samo moškega spola; nekateri izmed novih slovenskih pisa sateljev začénjajo pa take besede tudi za ženski, oziroma za mešan spol; n. pr. dva moška pa tri ženske, — to je njim tudi »petorica«.

⁵⁾ T. j. hranko ali hranjenik (hranjenec, Zögling). Pri Vuku samo Ránko, Man us name, nomen viri.

⁶⁾ Vsekako »lapsus calami«. Pravilno bi bilo (zarad mere in slovnice): »Koje grijem sirote na sv'jetu«.

⁷⁾ T. j. hrane (hranijo).

⁸⁾ Bédne (nesrečne). Belim Kranjcem je pa »jāden ali jadan«, — dna, o = jezen zna, o (zornig).

(Dalje prihodnjič.)

vlečen s srebrnimi vrvicami kaj lično pristojna krepki mladeži. A neukusno je mahadrálasto krilo in opanki na nogah niso baš za ples izumljena obuvala.

Dasi je bilo na vrtu obilo jedí in pijače in na svobodno razpolaganje, dasi smo se mnogo trudili gostom svojim postrezati z žlahno kapljico, vender nobeden izmed njih se za to ni dosti zmenil. Zánje je bilo veselja dovolj, da so smeli se prosto gibati na ónem kraji mesta, kamor se pred našim pohodom ni ozreti niso smeli. Nasprotno smo se mi radovali, da smo si zopet z vinsko tekočino poplaknili grla in si ogreli živce. Pijača nam je ugajala tem bolj, ker sod črníne, katero smo popili, poslal se nam je brezplačno iz glavnega stanišča.

(Konec prihodnjič.)

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

(Dalje.)

V. Slavonsko kolo.

Stari Matija Ant. Relković, ki je že pred 127 leti hudo šibal slavonske razvade v znameniti svoji knjigi ¹⁾, piše zbadljivo, kako hodijo „mlade i divojke“ v turško šolo (»kolo«) baš o svetkih in nedeljah. Čim se zazna o takih dnevih beli dan, vstane „divojka“ že s postelje, gre na vrt, natrga si rdečih róž, okraši se ž njimi pa hajd' . . v »kolo«! — Nekatere matere izpremljajo ljube hčerke celó do »kola«, želéč videti, kako bodo v kolu skakale vsaka s svojim ljubljencem ter želéč čuti, kake pesemce se bódo pevale. Kadar se začne kolo sukati počasneje, naglo priskoči mati izza kola, ter popravlja hčerki robce in drobno nanizane bisere (»djendane«) na vratu itd. Ko se pa zavrti kolo „v troje“, ²⁾ poskakuje materi srce od

¹⁾ »Satir ili divji čovik«. Dresden 1761. Ista prva izdaja je izšla v granesih, in to v zapadnem (ikavskem) narečji; četrta pa s skrajšanim naslovom: »Satire« v Oseku l. 1857. v južnem narečji (sedanjem hrvatsko-književnem jeziku), razven nekoliko besedic, ki so morale ostati v prvotni ikavski podobi zaradi sloga (rime).

²⁾ »Kad se kolo u troje zaniše« (= zaniha); — zanihati se, sich in Schwung, Schwingung setzen; tudi belokranjski: nihati koga v. impf.: schaukeln; — se, sich; zanihati (koga) v. pf.; — se, sich, kakor zgoraj.

veselja, in ko vidi, kako 'igra' (pleše) mlada hčerka s svojim ljubljencem, ne more si kaj, da ne bi vsaj v mislih létala ž njima vred.

Silo strogi, ali časti i poštenja vredni Relković očita dalje tedanjim »divojkam« slavonskim tudi to, da pevajo v kolu pesmi, »koje ne valjadu« t. j. nepristojne; posebno jih pa pika zato, ker jih ni sram opevati celó Marka Kraljevića, ki po dokazih zgodovinskih ni bil svojemu narodu dobrotnik, nego sovražnik, ter se je bojeval *soper* njega — Turčinu na korist. Napósled opomina Relković slavonske 'divojke', naj se okanijo »kola«, ki je po njegovem tolmačenju došlo . . . od vraga, oziroma od Turčina, rekši (po 4. izdaji):

»Jerbo da je došlo od kèrstjanah,	Ali toga izvan Slavonije
Tog' bi bilo i po drugih stranah;	Nigdje nitko još vidio nije.«

Kako strašno se je varal vrli Relković! — Videli smo, po koliko krajih se igra »kolo« še dandanes. A kdo bi se drznil trdití, da se je kolo iz Slavonije stoprav po Relkovićevi dóbi presadilo v vse óne kraje — uže imenovane in dozda še neimenovane — koder se igra »kolo«. ¹⁾

Zvédel sem bil iz verodostojnega pismenega poročila, da se pevajo v Slavoniji (kakor med Žumberčani) v kolu same take národne pesmi, v katerih se beseda »kolo« niti ne nahaja več; a vendar sem bil tako srečen, da sem zasledil vsaj v knjigi jedno pravo in prelepo »kolo« slavonsko, ki 'glasi' (nekoliko skrajšano) tako:

Mera (národní deseterci):

— u | — u | — u | — u | — u

»Skupilo se kolo djevojaka²⁾.
Pokraj Save u bjelom³⁾ Kobašu,
To začuo mladi Devin-aga⁴⁾
Od starice svoje mile majke,
Te on skače brdu na vrhunce,
Pa on gleda kolo djevojaka
Gledao jih od jutra do mraka,

A od mraka do 'bijela' danka
Kad je sunce na izhodu bilo.
Skoči aga na noge junačke,
Pa on skače u valovnu Savu,
Savom pliva, a sobom govori:
'Daj mi Bože Savu preplivati
I Terzića Maru zaručiti . . .«

Ali junak je bil pozábil namenjene ji dragocéne dare s prstanom od [dragega] kamenja vred — 'v gori'. Vès potrt (nesrečen) vrne se vrh gore (»brdu na vrhunce«); ali prispevši tamo, — ne najde poleg drugih darov dragega prstana (»prstena«). Od prevelike žalosti, joče

¹⁾ Čujem, da se godí to na žalost nekoj še dandanašnji. —

²⁾ »Tako dēvojakah« piše knjiga.

³⁾ Aga, gospod, gospodar (tu Devinski, iz Devina).

⁴⁾ V knjigi tu po starejšem pravopisu hrvatskem: »bēlom«; a vendar piše pisatelj v 8. vrstici sam »bijela«, a ne »bēla«.

se kot malo déte. -- Napósled dozove (prikliče) sivega sokola iz Devina, iz očetovega dvora, ter mu solznih očij govori na tihem tako:

»Oj sokole, moj sivi sokole!	Da se ne bi nikom zaručila,
Leti brže preko tihe Save,	Dok ja idem do Stambula grada ¹⁾
Leti brže Trzićevoj Mari,	I donesem prsten od kamena,
Pa joj ljubi ruku i koljena,	Čim ću l'jepu darivati Maru.«

Preleti sokol ,tiho Savo'; ali Mare ni doma, nego sama njena stara mati. Ta sokol je bil tako moder, da poljubi materi roke. — »Od kod si?« — vpraša ga prijazno starka.

»Ja sam rodom iz Bosne ponosne
A u službi mladog' Devin-age.«

Pokliče skrbna mati Maro. Ko pride ta v hišico ²⁾, poljubi ji sokol roke in ,kolena', ter jo prosi kratko (»umiljato«), naj se ne zaroča z nikomer, dokler ne pride gospodar iz Carigrada, in prinese ji prstan ter obdari še z drugimi darovi njo in mater. Lepa Mara mu pa odgovarja:

»Nebudali ³⁾ moj sivi sokole,	Zato sam mu krila pozlatila
Zar mi nije sinoč poslao prsten	Oko ⁴⁾ vrata biserom obvila.«
Po golubu, ptici umiljatoj?	

Jako se užali sokolu, da ni on prinesel prstana Mari; a ta ga tolaži:

»Nije njega tvoj gospodar posl'o,
Neg' u gustoj gori ostavio,
Dok je išo drugu dragu ljubiti.«

Sivi sokol pa se odreže tako:

»Nije tako, gizdava djevojko,	Kad to začu ⁵⁾ Kobaškinja Mara,
Nije tako, velikog' mi Boga	,S djundjem ¹⁰⁾ kiti sokoliću krila,
I sutrašnje mlade nedjeljice!	A ,sa' zlatom noge do koljena,
Tamo aga njega zaboravi ⁶⁾	Krunu zlatnu na glavu mu meće
I nuz ⁷⁾ njega blago nebrojeno ⁷⁾	A svoj prsten u kljun mu postavlja,
U naglosti, kad je k tebi pošo;	Da ga nosi mladom' Devin-agi. ¹¹⁾
Jer s' poboja ⁸⁾ , da će kasno doći.«	

¹⁾ Stambol ali Stambul = Carigrad.

²⁾ »Čardak« — (Pfahlhäuschen).

³⁾ Ne bodi budalast (neumen).

⁴⁾ Okolo.

⁵⁾ Zaboravi (aorist) = pozabi, (t. j. pozabil je).

⁶⁾ Poleg (zravno).

⁷⁾ Neprešteto.

⁸⁾ Kajti se je zbal.

⁹⁾ (Aor.): začuje (zasliši).

¹⁰⁾ Biserom.

¹¹⁾ Vsa se nahaja ta prekrasna pesem v L. Iličevi, zdaj že redki knjigi: »Narodni Slavonski običaji.« U Zagrebu, 1846; 37—38.

Svate pozdravi ali vzprime (»dočeka«) v Slavoniji v ženihevem »dvoru« deklinško kolo pevajoč. Znamenite so zaradi dveh bajeslovnih imen, sosebno naslednje vrstice, kako pozdravljajo »kuma« i »mladoženjo«:

I.

Davor jesi, mili kume, daruj nam kolo!¹⁾
Ništa manje od dukata, sramota ti je,
Ako više ti daruješ, tvoje poštenje

2.

Gjuvegija,²⁾ mlad junače, daruj nam kolo
Čini nam se, Lado mazo,³⁾ ti se ponosiš,
Što s' doveo mladu ljubiu, rušnu djevojku
itd. (Prim. »Arkiv« II. 1852; 356).

Ondu (str. 372) čitamo sicer še dve pesemci, ki ji popevajo Slavonci in Slavonke v kolu, premda se res ne nehajo ni v jedni, ni v drugi beseda »kolo«; a namesto njiju izmed več drugih, nabranih letos v Lipiku na Slavonskem, podajemo tri izvirne t. j. še nenatisnene, ki gledé lepote ne zaostajajo za ónima.

3.

»Plavo⁴⁾ momče izpod sela prodje
Gladno, žedno, željno djevojaka
Gledala ga s pendžera⁵⁾ djevojka,
Još govori s pendžera djevojka:
»Bil' mu, majko, iznijela vode.«
Iznes', čero!⁶⁾ al' se brzo vrati!
Otišla je, kad se sunce radja,
A došla je, kada opočiva.
Kune majka i ⁷⁾ srce i dušu.
Kuni ga, majko, i ja ću ga kleti:
Tavnica⁸⁾ mu moja »nedra« bila,
Sindjer⁹⁾ gvoždje moje »bele« ruke
Ja sam stala pa čuda gledala,
Dje »jedini« u majke umire;

Majka kuka¹⁰⁾ kono¹¹⁾ kukavica,
A sestrice kono lastavica.
Piše knjigu stara, mila majka,
Piše knjigu do devet gradova,
Tamo ima do devet sestara.
»Ajde, seka!¹²⁾ ženi nam se bačo.¹³⁾
Tu su mene vrlo dočekale;
Svaka troje gaće i košulju
I naj mladja konja i sokola
Kad su došli blizu beli dvora,
»Nečuje« se bande ni svirale;
Već se čuje švarbe¹⁴⁾ i sekire
To je njima vrlo žao bilo
Oj divojko, draga dušo moja!«

4.

»Majka Janju u povelju klela:
»Čeri, Janjo,¹⁵⁾ ruva¹⁶⁾ nederala!«

Još govori prelijepa Janja:
»Mili Bože, nedeljo¹⁷⁾ mlada

¹⁾ T. j. daruj naše kolo, kakor se veli tudi: on nam je ujec, brat itd. (n.m.: naš ujec brat itd.) — ²⁾ »Mladoženja« (žénih, žénin); — ³⁾ ljubljeneec (Liebling, Zärtel-kind, Mustersöhnchen). — ⁴⁾ Belolaso (blond); — ⁵⁾ z okna.

⁶⁾ Zdaj pevajo tudi že tako: »Iznes', čera! al' se »friško« vrati«, t. j. iznesi = nesi [mu], hčerka! [vode] itd.

⁷⁾ Misli si »mu« n.m. »ie«.

⁸⁾ Tamnica (nsl. tèmnice, f. pl., ječa); — ⁹⁾ ali sindjir: veriga; — ¹⁰⁾ javka (tarnja); — ¹¹⁾ kano; — ¹²⁾ n.m. »seko!« — ¹³⁾ n.m.: brat (bratac); — ¹⁴⁾ bezjače, »baltice«, »široške« (široke sekire); — ¹⁵⁾ Jana ali Janja = Neža, Nežika; — ¹⁶⁾ ruho ali ruvo (n): obleka.

¹⁷⁾ Tako prva deklica pevka; druga (starejša sestra ji, v isti hiši ž njo pri materi stanujoča), rekla je pa: »nediljo«. Na vprašanje moje, ne bi li se smelo, (zarad mere) péti: »nedeljice« ali »nediljice«, odrezala se je pa starejša: »E, mi kažemo: nediljo mlada«; a vendar je izgovarjala potlej z mlajšo sestro vred: »belo telo«, . . . a ne: »bilo tilo«.

Stvari mene u polju brekinju¹⁾
 Belo telo, brekinjeno deblo
 Belo ruke, brekinjene grane
 Plave kose po livadi cv'jece
 Obrvice dvije pijavice

Crne oči dvije vode ladne
 Dva obraza, dva djula²⁾ rumena
 Što molila, Boga je na molila
 Stvorio ju je u polju brekinju
 Oj divojko draga dušo moja!³⁾

5.

Djevojka je⁴⁾ kraj 'morja' stala,
 U morju je sunce ugledala;
 Ona suncu tiho govorila:
 »Moje sunce, lepša sam od tebe
 I od tvoga lada oko tebe.«
 Ode sunce Bogu tugujuće:
 »Da znaš Bože šta djevojka kaže?

Ona kaže, da lepša od mene.
 I od moga lada oko mene
 Ili bi joj sreću ukinijo (sic),
 »Ili bi joj lice opalio?«
 Griota je sreću ukiniti (sic),
 Sramota je lice opaliti.⁵⁾

V Lipiku igrajo kolo o *božiču* in *vuzmu*, in to 'djevojke' katoliške vere okoli rimo-katol. cerkvice Lipičke, 'djevojke' pravoslavne vere pa v Pakracu okoli pravoslavne cerkve; časih igrajo pa v Lipiku isto-takó okoli óne cerkvice 'djevojke' *oboje* vére skupaj.

Pa ne samo ob navedenih velikih svetkih, nego časih tudi ob nedeljah ali drugih svetkih, in kedarkoli se jim zvidi, — igrajo vesele 'djevojke' in »djevojčice« »narodno kolo«.

O Vélíki maši (»na Veliku Gospojinu«, 15. avgusta t. l.) videl sem v Slavoniji, in to v Pakracu blizu Lipika prvič sám, kako so tam o cerkvenem proščenju po vélíki službi (od 12.tih do 1.ne) same odrasle

¹⁾ Brekinja (nsl. brek; Tuš. 43), Sperberbaum, sorbus torminalis; Linn. (Vuk. 42).

²⁾ Djul ali gjul: róža.

³⁾ Ta pripevek pritikajo na koncu (»kraju«), kedar se jim zvidi. — Ko sem bil poprašal starejšo (premda samo dvanajstletno pevko, Martinovićevo Rezo iz Lipika), zakaj je v zadnji vrsti rekla: »divojka (—o)«, dočim je v 1. (tu 3.) pesmi izgovarjala tudi do zadnje (nevštete) vrstice povsod: »djevojka«, a ne »divojka«, — odrezala se: Reza: »E, pa to je sve jedno«. Takó mi je odgovorila tudi na vprašanje zarad oblik: »belo telo«, »bijelo tijelo« in »bilo tilo«. — Zdaj znamo, zakaj se národ ne drži . . . železnih pravil?

⁴⁾ Ta »je« je odveč; a pevkama se ni zdel odveč

⁵⁾ Primeri inačice v Vukovi zbirki: »Srps. nar. pjes.« I. (1841); str. 305, br. 416. Namesto: »I od tvoga lada oko tebe« . . . čitaš ondu takó:

»Od tvog brata, sjajnoga meseca« . . . Mlajša sestra (f) narekovala je domorodni gospodični Anki G. 5. vrstico te pesemce gledé mere najprej nepravilno: »I od tvogega lada kod tebe«; starejša (R.) pa méni drugi dan pravilno, in to prvič takó, kakor je natisneno, drugič pa tudi takó: »I od tvoga lada debeloga«, (dasi ni znala céle pesmi tako dobro na pamet kot sestra). Takó je tudi 9. vrstico narekovala mlajša zopet nepravilno: »I od mojega lada oko mene«. A starejša zopet pravilno: »I od moga lada oko meni.« — Prva in druga narekovala je pa 1. vrstico gledé mere nepravilno: »Djevojka je kraj 'morja' stala« n.m.: »Djevojka je pokraj 'morja' [ali: mora] stala«. Treba pa védeti, da se poleg lica »more« tudi v stari srbšćini nahaja lice »morje«. Gl. Mikl. 2, 381).

selske deklice (»djevojke«) in vitki selski dečaki (»momci«) v krasni narodni noši pod »vedrim nebom« na ravnici pri katol. župni cerkvi »sv. Gospe« skupaj igrali lepo narodno »kolo« (okroglo in zapleteno). Poprej sem videl slavonsko kolo, res da, že večkrat, a samó gospodsko, »po dvorinah« brez petja. — Pévale so pa v njem, to je v selskem (»seoskem«) kolu same deklice; izmed dečakov pa zdaj ta, zdaj óni od veselja samo malo in na kratko zavriska (»pocikne«). — Plesalke in plesalci so se pomikali v jedno mér od prave na levo, — ,cepetajoč¹⁾ in (po žumberski) z rokami navskriž držeč se za pas. — Začele so najprej pevaje kolati same deklice jako počasi; čim se jim pa pridruži prvi dečák (»momak«), začelo se je kolo sukati mahoma nekoliko hitreje, a še živahneje potém, ko je bilo pristopilo več dečakov, (pa tudi še novih deklic). Napósled naraste potem takem takó, da smo se morali gledalci umikati na vse strani.

Popevale so deklice v tém kolu razven priobčenih treh Lípičkih pesemc še več drugih narodnih, samó da so óni pripevek²⁾ zapele mahoma iz početka, a ne stoprav na koncu, in da ondaj niso izgovarjale: »divojko«, nego: »djevojko!«

A čudno, da ,momci', stopaje v kolo, niso gledali baš na to, da bi se pridružil vsak posebe kaki ,djevojki'; nego zahajali so tudi po 2, 3, 4 kar z držema med plesalke. — Pravili so mi pa, da v istem Pakracu, kjer je tudi sv. Elije (»Ilije«) cerkvica, podružnica staroverska, na tega svetnika god (»Ilijn dan«) pravoslavnim svetek 20. dné julija (1. dné avgusta p. n.) blizu óne cerkvice na vélikem travniku i s t o t a k ó, a vrhu tega o glasbi (»uz svirku«) . . ,djevojke' in ,momci' igrajo še mnogo večje kolo; dalje, da si tudi tam (kakor v Predgradu pri Poljanah) še dandanes ,momci' v kolu izbirajo ,djevojke' za neveste. Taki mladeniči pa ondu ne hodijo vsi v kolo; nego nekateri . . gledajo samó izza kola; pa kateremu se katere primejo oči, óno pokaže navzočim roditeljem svojim, ki gledajo potlej, da se z deklico in roditelji njeni sestanejo v kaki krčmi, kjer jo snubijo (»prose«) — ni pet, ni šest — mahoma za sina. —

O ,Srbih graničarih' piše pa N. Begović v svoji izvrstni knjigi:³⁾ »Momak u kolu vata se do djevojke, za koju mu je oko zapelo. Ako je njozi on za volju, igraće zajedno;⁴⁾ ako li ne, onda će se ona poslije nekoliko koračaja pustiti iz kola.« —

¹⁾ »Im Zepperlschritt«, rekel je neki Nemec.

²⁾ »Oj divojko, draga dušo moja!«

³⁾ „Живот и обичаји Срба-Граничара“, U Zagrebu, 1887; str. 127.

⁴⁾ Plesala bosta skupaj.

Treba pa védeti, da se v Slavoniji kolo pod »vedrim nebom« ne igra samó o vélikih svetkih (cerkvenih in národnih), zlasti o božíču, Jurjevem, Ivanju, duhovem, o sv. Eliji (»Iliji«) in o cerkvenem proščenji (»zboru«), — nego o vsaki ugodni priliki, a posebno ob nedeljah in svetkih, ako je vreme lepo in toplo. O taki priliki snidejo se namreč vesele deklice pri cérkvi, na »livadi« ali kakem drugem pripravnem prostoru ter igrajo kolo, kedar se jim hoče, — bodisi same, ali pa z dečáki vred. To velja po ustnem poročilu tudi za Bosno, dasi bódeš v naslednjem popisu čital navedene samó dotične svetke, oziroma posebne dni, kdaj se kolo igra po navadi tudi v Bosni. Isto velja tudi za Hercegovino, Hrvatsko in Srbijo.

(Konec prihodnjič.)

Prijatelju na grob.

(Fr. Sajnkovič, pravnik v Gradci, umrl dné 27. avgusta 1888. l v Središči.)

Življenja svit ti jedva je zazoril,
Okušal jedva prvi si mu slaj,
Že dih strupeni je njegov zamoril
In v grob položil te za vekomaj.
Takó spomladi pisan cvet uvene,
Ko sape zabrijó nad njim ledene.

Cvet brez sadú! — Usoda je hotela,
Da takšen ti si ločil se od nas.
Kaj to pač, če so srca nam drhtela,
Če solze so rosile nam obraz? —
Nikamor se usoda ne ozira
In zida sama, sama spet podira

Ob žalostnem ti nisem stal ležišči,
Ko v smrtni sèn zapiral si okó,
Solz točil nisem na pokopališči,
Ko v grob ložili tvoje so teló;
Od tebe daleč, v sobici so tihi
Iz prsij vili se mi tožni vzdihí.

In še vijó se, ko ob strtem cveti
Posilja znova se gorjup spomin
In pohiti mi z vetrom v brzem leti
H grobišču sredi zélenih ravnin.
Dokler na zemlji cvetje bo venelo,
Bo toge trnje meni v srci cvelo.

Od njega spletal venec bom nagrôbni,
In če morda zanese čas me kdaj
Iz mirnega domú na kraj žalôbni,
Kjer v sladkem snú počivaš ti mi zdaj,
Na grob položil v znak ljubezni verne
In žalosti bom svoje ga nezmerne.

Fr. Gestrin.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

(Konec.)

VI. Bosánsko kolo.

Kmetško (»seosko«) kolo, ki se igra v Bosni tudi očitno, pod vedrim nebom, — piše mi sin Mirko iz Bosne — igrajo tukaj, kolikor sem dozdej videl in slišal sam, največ popevajoč same ženske, a to se zove tukaj »žensko kolo«. Táko kolo vidiš lahko zlasti na sejmi (»vašarih«). Pa ne pojó vse jednako-glasno (unisono), nego zdaj trojopev (»tropjev«), zdaj četveropev (»četeropjev«), in to, glasove silno raztezajoč.¹⁾

Po vaseh igrajo kolo večinoma déklice (»cure«²⁾, ki nosijo čez rdečo kapico (»fez«) žolt, rdeč ali pa zelen pajčolan, in žene, ki jim namesto rdeče kapice služita dva otirača (»peškira«), največ rdeče (z vtkanim robom) obrobljena in resasta, s katerima si ovijajo glavo. Toda ne plešejo kola, držeč se vzajemno z raztegnenimi rokami, nego ženska stoji tik ženske; toliko da vidiš, kakó se drže za roke.

Táko kolo se pomika po dva »mala koraka« na levo, a po korak na pravo; potem pa zopet po »dva mala« na levo itd., takó da se suče kolo vendar bolj na levo³⁾, popevaje:

Ajd' u kolo, seko moja,	Neda vojno (mož) ić u kolo:
Da igramo i pjevamo,	„Sjedi, ljubo, čuvaj dvore
Dok se nismo razudale; ⁴⁾	I zabavljaj ⁵⁾ čedo malo!“
Jer kada se razudamo,	

Počasi pomikalo se je dozdej žensko kolo, hoté pokazati se mladencem (»mladićem«) ter »vabiti« jih⁶⁾; zdaj pa začne (kolo) naglo

¹⁾ „In lang gezogenen Tönen.“ Beli Kranjec bi rekel, da „djačijo“, kar že vemo iz poročila o Brašljevicah; izbriši pa na 616. str. 2. op.: »Po domače Angja.«

²⁾ Beseda: devojka, oziroma djevojka ali „divojka“ ondod ali vsaj po mnogih krajih bosánskih osédobi ni navadna. Čudno je pa, da je nekd po Srbiji „curica“ starejša od „cure“; kajti „cura“ je óna, katera ima kakih 14 do 16 lét; „curica“ pa óna, katera ima več od 16 let in je uže za udajo (možitev). (Po ustn. por.) J. N.

³⁾ „So dass die Totalbewegung (Drehung) stets nach links geht.“

⁴⁾ Razudati se = poudati se (pomožiti se).

⁵⁾ Zabavljati (v. impf.), zabaviti (v. pf.) čedo (= mótití, zamótití déte), unterhalten. — Prvo in drugo lice tudi nsl. Prim. Mikl. „Etym. Wtb.“ p. b. „byt — i“.

⁶⁾ Po Vuku (51) rabi ta glagol Srbom samo o živalih; „locken (die Thiere)“; v Bosni pa tudi o ljudéh, a samo za pomen „locken“ (ne pa tudi za „einladen“, kakor nam). J. N.

popevati in poskakovati, in ko pri tej priči priskočijo ter se uvrsté »mladiči«, zapojó deklice na ves glas:

»Fatajte se bjele ruke,¹⁾

Za šarene belenzuke.«²⁾

Za navedeno pesmico prihaja na vrsto še več drugih (»ženskih«). (Še enkrat bodi tu povedano, da moški ne pevajo v »kolu«, nego same ženske.)

Vidi se pa v Bosni še drugačno »seosko«, in to: mešovito kolo — brez petja. Čim se pridružijo »ženskemu kolu« vsaj kaki štirje moški, bode ti kolo mahom veselejše; a pri tej priči izpremení se tudi korakanje (Schritt); noge skoraj da mirujejo, namesto njih začenja pa — rekel bi — poskakovati in tresti se život (»gorenji trup«, Oberleib).

Na sredi stoji »tamburaš« ali piskar (»svirač«), ki piska (svíra) na dvojače,³⁾ t. j. na dvojnato pisko, podobno rimski. Videl sem pa tudi že, da so uprav tako igrali kolo sami moški t. j. kmetje (»seljaci«).⁴⁾

»Takozvano gosposko, uprav meščansko (»gradsko«) kolo, ki je vselej mešovito, igra se pa zmerom ob godbi (»uz sviranje«⁵⁾).

Tu dodajem še to, da hodi po starem običaju »cura« sama v kolo, a ne, da bi jo kateri »mladič« hodil vabit; osédobi obveljuje pa že francosko-nemška šega, pa vidimo, kakó tukaj (v Gradačcu⁶⁾) »cure« iz prvih hiš že čakajo, dokler ne pridejo pónje »mladiči« ter jih odvedejo uprav gospodski za pod pazduho v kolo.« —

»Tako se je godilo v Gradačcu o letošnjem pravoslavnem vuzmu (»uzkrsu«), ko sem, čitajoč v »Ljublj. Zvonu« začetek »Belokranjskega kola«, gledal istodobno pri cerkvi »srbsko kolo«, slučajno zbrano zato, ker so bili prišli godci, uprav »svirači«.

Jako priljubljen (»obljubljen«) je pri tukajšnjem »gradskem kolu« tudi ta način, da ostaja kolo na jedni strani odprto, t. j. da vojarin (»kolovodja«) ne sklene kolobarja povse, takó da mu ostane levica

¹⁾ Namreč: ženske; — ²⁾ namreč: za pisane volnate rokavice, kakeršne nosijo moški v Bosni tudi po létu. Pri Vuku („rječn.“ 21 p. b. „belenzuke“ itd.) pogrešaš tega pomena.

³⁾ Takó se zove slovenski „Doppelpfeife“; srb.: dvojnice ali svirale (f. pl.) Vuk „rječn.“ 113.

⁴⁾ Moško kolo, nekoliko temu podobno, videl sem l. 1874. tudi na Moravskem, in to na Dobri vodi (Gutwasser) blizu Trebiča pod kritim nedeljskim plesiščem. Na jedni strani sukali so se molčé sami dečáki záse, objemaje se z rokami za vrat (tilnik), deklice pa na drugi strani istotako záse, toda popevaje národne pesmi. —

J. N.

⁵⁾ Unter Musikbegleitung.

⁶⁾ Gradačac, gen. — čca, tedaj i Gràlačcu; po Vuku pa; Gradačac, — čca (Gràlšca, sic), mesto, nekđaj tudi trdnjava („grad“) v Bosni. —

J. N.

prosta ter si jo nasloni potém rad na hrbet. Pomika se pa kolo tudi po tem načinu vendar na levo.¹⁾

Zamenito je i takozvano »Brankovo kolo«, ki zove v kolo vse Jugoslovane ter se začenja tako:

„Kolo, kolo naokolo
Zavijeno, zapleteno“ itd.

— — — — —

(2. kitica kliče v kolo: Srbe, Hrvate, Bosánce, Hercegovce, Sremce, Dalmatince, Dubrovčane, Bačvane »i sve duž Drave, Save i Dunava)«

(Konec):

„Ajde, braćo, ajde amo,
Da se malko poigramo!“

Malokedaj vidiš, da bi kateri »mladić« kolo igraje izpregovori kako besedico. Sosebno nisem zapazil dozdej še nikdar, da bi se bila katera »cura« razgovarjala s kom v kolu; samo »oženiti ljudi« t. j. oženjeni moški, in to samo ondaj, kedar jim »vince« ogreje srce in glavo, vriskajo isto tako »kao švabski seljaci kod landler-a«.

Dodatek. »Brankovo kolo« zove se takó zato, ker ga je v slavo prenosa Brankovih (t. j. srbskega pesnika Branka Radičevića) kostij l. 1883. po pokojnikovi pesmi iz »djačkog razstanka« tudi za glasovir prosto po napevu priredil dr. Jovan Paču.

Začenja se uprav takó:

I.

Kolo, kolo naokolo,
Vilovito, plaovito,²⁾
Napleteno, navezeno,

Okićeno, začinjeno,³⁾
Brže, braćo! amo, amo,
Da se skupa poigramo.

2.

Srbijanče, ognju živi!
Ko se »tebe« (tebi) još ne divi?
Rvačane, ne od lane,
Od uvek si ti bez mane itd. itd.

I vi drugi duž Dunava
I vi, [g]de je Drava, [Sava],
I svi drugi tamo, amo,
Da se [skupa] poigramo!

Po prejšnjih besedah, iz Bosne priobčenih, vidimo, kakó naglo se je ponárodilo to srbsko kolo, ki je izšlo uglasbeno stoprav l. 1883. v Novem Sadu, pa ima med národom že »inačič«, kar smo videli malo poprej.

Posebno se igra kolo v Bosni po svedokovem dodatku: »na božić, uzkrs, Gjorgjev, Markov in Ilijn-dan« (pri pravoslavnihi,

¹⁾ Takó so plesali lani tudi gospodski Srbi iz Srbije in drugih krajev srbskih v Lipiku, toplicah slavonskih, a ne pod »vedrim nebom«, nego v dvorani — brez petja.

²⁾ Nm.: plahovito, brzo (rasch).

J. N.

³⁾ Začiniti: würlen; (belokr.) = zabéliti; v prenesenem pomenu — prim. Vuk, »rječn.« 201—202.

kakor v Slavoniji po starem koledarju 20. julija). Tù bódi izrécno povedano še to, da pričenjajo »gradsko kolo« pod vedrim nebom igrati vselej sami »mladići«; a »cure« prihajajo v tako kolo same, ali pa hodijo óni pónje do hišnih vrat ter jih vodijo, (ako so namreč iz boljših hiš), potlej po gospodski do »kola«, kar že vemo.

Kakó dobro je »Brankovega kola« pesnik pogodil národno »čustvo«, kaže nam ta prizor:

V nedeljo (12. avgusta t. l.) prejdem iz Lipika, kder sem se baval ondaj zarad zdravja, šetat na polje — s prepisom »Brankovega kola« v žepu. Ko pridem do neke hiše ob cesti, ugledam pred njo kakih pet deklic (od 7. do 12. leta) v čisti národni opravi. Na moje priljudno vprašanje, zna li katera »kolo pjevati«, odgovorile so mi, da se tega ne učé v »školi«. Prečitam jim nalašč samo 1. kitico. — Že po prečitani prvi vrstici — še bolj pa po zadnji začuli so se preveseli glasi: »Oj, kako je to lepo!« Moral sem jim večkrat prečitati; ker si pa najmlajša vender ni mogla zapametiti vsega, prinese mi naglo iz hiše svojo hrvatsko »početnico« ter me zaprosi: »Molim lepo, gospodine, napišite mi to u mojo knjižicu!« Storil sem to »drage volje«. Kolika radost! — Ko sem jim odhajaje obečal, da se vrnem skoro ter jim priobčim i drugo kitico, ako se naučé tačas prve, ni bilo veselju nì kraja, nì konca.

VII. Hercegovsko kolo.

Že na 343. str. priobčil sem okrajšano pesem:

»Igra kolo v »Ercegovini« itd.«

Tukaj dodajem samo še to, da igrajo kolo v Hercegovini pe-vajoč: srbski »momci« i »djevojke« (tudi »mlade snahe«) skupaj, in to »na Gjurgjev dan«, na Trojice ali Duhove, na Spasov dan i na sv. Marķa pod »vedrim nebom« . . . pri cérkvi, a nato rodbine tudi pod krovom — po domačih hišah. Ob istih (svojih) svetkih igrajo kolo v Hercegovini tudi »katoliki«. O božiču in vuzmu pa ni baš navada, da bi krščani (bodisi katoliki ali pa pravoslavni) igrali kolo. V Hercegovini, a sosebeno v glavnem mestu Mostaru igra se po navadi »otvoreno« (odprto) kolo, ki je podobno srpu in ga igrajo tudi srbske »kraljice« o »trjaci« (binkošti). Prim. »Letop. Matice Slovenske« 1888; 157—158.

Po verodostojnem ustnem in pismenem poročilu bódi o tej pri-liki razglašeno i to, da so v novi dóbi (za avstrijske vlade) začeli ple-sati t. j. kolo igrati v Hercegovini i mladi takozvani Turki t. j. Jugo-

slovani turške vere; a sami moški; kajti se ženske krijejo (»kriju«).

Kakor v Bosni, takó so se tudi v Hercegovini »kola« navzeli od Slovanov i . . Cigani. Ker pa nimajo za »kolo« posebnih pesmij, zato pripevajo ciganske deklice kakeršne koli pripravne pesmi.¹⁾ V Hercegovini igrajo pa Cigani kolo samo na »Gjurgjev dan« — moški in ženske (mladi in stari n. pr. do kakih 40 let dôbe svoje) vsi skupaj.

Bodi tega dosti! — Kakó igrajo hrvatska ali srbska gospôda ,omikano národno kolo' v sobi, sobani ali dvorani brez petja, — tega nisem bil nakanil, niti nečem popisavati na drobno. Dopovedati sem hotel čč. čitateljem in čitateljкам, kakó se igra in popeva »belokranjsko kolo« o raznih svetkih pod »milim nebom« in primerjati Metliški način drugim načinom jugoslovanskim — gledé igranja (plesanja) in petja, pa tudi dognati, odkod se je sóseb Metliško kolo presadilo na belokranjski svet. — Primerjalni način ni bil menda brez uspeha in zabave ónim, kateri se zanimajo za take stvari. Bodi povedano zdaj izrécno še to, da primerjaje Metliški način drugim načinom jugoslovanskim, nisem mogel dôzdej²⁾ med njimi zaslediti ni-jednega povse takega, kakeršen je Metliški, — ni gledé plesanja niti gledé petja. Nijedno kolo, kolikor sem jih videl ali ,čital', ne začénja se z istimi besedami kot Metliško, ki je znamenito i po tém, da se popevajo v njem še same . . posvetne pesmi.

Dozdaj nisem mogel zvédeti ni tega, da bi se pomikalo kje ,kolo', kakor na Metliškem »pungрту«, na kakšen hribec ali strmec najprej v ravni vrsti navzgor, a potém sukalo se »povitično« navzdol, ne gledé pri tém na kako posebno (stanovito) korakanje, kakor se gleda pri vseh drugih Jugoslovanih, kateri igrajo kolo na ravnini.

Nepotujčeni národ hrvatski ali srbski igra na svatbah še samo svoje národno kolo; meščani popustili so pa »kolo« nekod že na veke; nekod ga igrajo vendar še poleg tujih plesov (brez petja). Zagrebčani igrajo kolo samo domá ali pa na očitnih plesih v dvoranah; kmetje okoli Zagreba — kajkavci — pa ne igrajo nikdar »kola«.

Predno završimo ta spis, bodi priobčena še ta zanimljiva posebnost, ki se ovršava v nekih krajih jugoslovanskih še dandanes. Ko se bliža ženih (»mladoženja«) z nevesto in svati vred domači hiši, skoči iz hiše ali ,dvora' njegova mati pred hišo, in bodisi ,s tém

¹⁾ „Dem Rythmus des Tanzes sich anschmiegende Lieder.“

²⁾ Tako (uprav »dôzdej'') kot j e d n o besedo izgovarja Metličan.

starja¹⁾ vodi ona sama pevajoče »devajočko kolo«, — kakor sedanja že priletna, a za ta stari národní običaj vsa živa vojarinka Metliška . . na »pungрту«²⁾ Prim. i Vuk. »Kovčežić« na str. 78. (4. razst.).

D o d a t e k.

VIII. Črnomáljsko kolo.

O znani slavnosti, ki se je v Črnomlju ovršavala letos 18. in 19. avgusta meseca, igralo se je »drugi« dan tudi národno kolo, potem ko je bilo jenjalo že pred desêtimi leti. Vodilo se je ondi poprej na vuzámski in binkoštni ponedeljek, — zadnjič pred Harinkovo hišo in na trgu (placu), tedaj »na ravni«; — 19. avgusta t. l. »popoldan« kólale so pa, in to same déklíce od 16. do 22. leta dóbe svoje na tako zvanem »gričku« nad Črnomljem na Metliško stran. Bilo jih je 25 lepo jednako oblečenih, na glavi in na prsih s cveticami okrašenih, — vse iz mesta, samo dve iz predmestja Loke. Vodila je Elizabeta Stariha. Péle so dve pesmi: prvo v kolu, a drugo (po završenem kolu) o znani šaljivi, samo malo ízpremenjeni igri: »most« (Prim. str. 340—341 in 495—496). Obé pesmi z napevom vred zapisal si je g. L. Kuba (Čeh) za svoje znamenito delo: »Slovanstvo ve svých zpěvech« ter prepustil besede tudi vč. g. Šašlju, a ta je prvi priobčil meni obé pesmi (A, B); kesneje mi pa poslal brat Anton inačico tej in óni (α, β) takó, kakor mu je obé zapisala 17letna Josipina Schweigerjeva, ki se je bila udeležila tudi »kola« in »igre«.

A.

O Jeleno, vsa gora zelena,
Nutri raste trava »ditelina«.
Žela jo je spremlada »devojka«
Zlatim srpom, belimi rukami,
Nesla jo je svoj'ga bratca konjcem.
„Pijte, jejte moj'ga bratca konjci,
Jutri bote daleč putovali
Čez »te« gore, gore visoke
Čez »te« vode, vode globoke.“

B.

Al' je trden ta vaš most?
Preroža roža brunka⁴⁾ je naša.

α.

Aj zelena je vsa gora . . . (2krat)
Aj notri raste trava »detelina«. —
Aj žela je je spremlada »divojka« —
Aj zlatim srpam, z bejlími rokami, —
Aj nesla je je spred bratcovim kojncem³⁾: —
„Aj píte, jejte moj'ga bratca kojnci, —
Aj jutri bote deleč potovali, —
Aj čez »tej« gore, gore so visoke, —
Aj čez »tej« vode, vode so široke.“ —

β.

Al' je kaj trden ta vaš must? (2krat)
Spreroža roža brunka je naša⁵⁾

¹⁾ Belokr. nm.: »še tako stara«.

²⁾ Še nekoliko obečanih jezikovnih podatkov belokranjskih kanim priobčiti p o s e b e. Pis.

³⁾ Namesto: . . . pred bratcove kojnce

⁴⁾ Kakor je Metličanom osédobi nerazumna beséda »prungar«, takó i Črnomáljcem čudna »brunka«; sodim pa, da je s časom ta (po nerazumnosti) nastala iz ó n e.

⁵⁾ Ta pripevek: »Spreroža roža itd.« . . . ponavlja se za vsako naslednjo vrstico pesmi β, samo za dvema ne (gl. str. 749).

Aj, je trden, trden kakor kost.	Aj, je trden, trden kakor kust.	(2krat)
Iz česa ste ga zidali?	Iz česa ste ga zidali?	—
Iz ,le-te' repe ,šnitane'.	Iz ,lej-te' repe ,šnitane'.	—
Komu ste jo ukradli?	Komu ste jo ukradli?	—
Našemu gospod' županu,	Naš'mu gospud' županu.	—
— — — — —	Mi vas hoč'mo zatožiti.	—
On je naš dober oče.	On je naš dober oče,	
— — — — —	Ker nam nič ne sporoče. ¹⁾	
— — — — —	Al' č'te nas pustit' trikrat skus?	—
— — — — —	Al' pejte, pejte trikrat skus,	—
— — — — —	'Zdignite gor' visok' roké!	—

Po čakavskih oblikah: »ditelina« (A) in »divojka« (z), dalje po hrvatskih ostankih: nutri, rukami, putovati i. dr. slutim, da se je prva pesem, kakor Metliško kolo, nekda presadila tudi . . s hrvatske strani. Da je pa pesem A starejša, svedoči — poleg starega zvalnika (Jeleno⁴⁾) in orodnika brez prédloga »z« (dvakrat) — tudi pravilnejša národna mera: v prvih sedmih vrsticah pravi pravcati deseterci, t. j. deseterozložni ali ,peterostopni' trohaji, dočim je v bolj poslovenjeni inačici (z) prva vrsta zdaj za dva zloga prekratka; a vsi drugi granesi izpremenili so se iz trohaje v jambe (zbog novega dodatka »aj« pred vsako vrstico). -- Na moje pismo vprašanje, kakó se je uprav pelo óni dan, odpisalo mi se je: »Pesem se pôje, kakor je napisana« (pod. z in β).

Po tém takem je óni, kdor je pél gospodu Kubi, pozabivši izpustil v drugi pesmi (B) pet vrstic, ki nam jih je nadomestila inačica (β).

Zovejo se pa ,plesalke in pevke', katere so prebudile kolo Črnomáljsko od smrti, takó: Staríha Elizabeta (vojarinka), Staríha Ana, Schweiger Josipina, Schweiger Franciška, druga istega imena, Schweiger Marija, (Starašinič Ana in Starašinič Marija iz predmestja Loke), Zajec Marija, Kramarič Marija, Malerič Ana, Kukar Franciška, Župančič Antonija, Kramarič Josipina, Stonič Marija, Strugar Ivana, Klemenec Antonija, Klemenec Josipina, Papež Marija, Vardjan Ana, Vrščaj Ana, Štèrk Kat., Čelešnik Marija, Vardjan Marija, K. A. (?). — Slava jim!

Popravki. Po mojih sedanjih mislih popevale so pevke v pesmi na 414. str. namesto zadnje vrstice nekda dve . . . takó:

„Volim sama i do noći

Nego sa tvojom pomoći“

Zato čitaj ondi v 21. vr. namesto: „petih“ zdaj: štirih. Na 495. str. v 22. vr. nm.: „stari“ čit. stvari; — 617. (3. pesm., 1. vr.) nm.: „mjesčina“ čit. mjesečina; — 619., 2. (2. pred) nm.: „poniela“ čit. pomela, — 676., 25. i. d. nm.: „pesemce“ čit. pesmice; — 27. vr. nm.: „djendane“ čit. djerdane; — 678., 13. nm.: „kratko“ čit. krotko; 679. 10. nm.: „in“ čit. uprav; a nm.: „nehajo“ čit. nahaja; — 24. nm.: „Kunji“ č. Kun'; 680. 16. in 18. nm.: „časih“ č. ,včasih; — 3. vr. od zdol. nm.: „meni“ č. mene; — 681. 13. nm.: „potem takem“ č. po tém takem.

Kakih pet pogrškov v naznačeni meri zasledili sò večaki menda že sami

¹⁾ Menda nm.: sporeče (za „odreče“).

